

SZERETETTEL KÖSZÖNTJÜK SZEGEDEN A KERÉKPÁROS TÚRÁZÓKAT!

Mielőtt nekiindulnánk a Geo-Environ Környezetvédő Egyesület által összeállított, majdnem 200 kilométeres kerékpárútnak, nézzünk szét a vendégházó megyeszékhelyen! (A rövid városnézést kerékpár nélkül javasoljuk annak ellenére, hogy közel 100 km kerékpárúttal rendelkezik a város.)

A belvárosi Tisza-hídon átkelve jobbról a Móra Ferenc Múzeum épülete látható. Az európai hírű és méreteiben is lenyűgöző **Széchenyi térre** érkezünk. A park szobrai [**1**, **2**], a Városháza, a Főposta épülete található itt. A „sétálóutcán” (Kárász utca) haladva a **Klauzál tér**, majd a 2012-ben felújított **Dugonics tér** következik. A teret a Szegedi Tudományegyetem Rektori Hivatalának épülete uralja. Az innen kiágazó Jókai utcán át érünk az **Aradi vértanúk terére** (Hősök kapuja, püspöki palota). A város talán legnagyobb épített kincsét, a **Dóm teret** látnia kell minden látogatónak. Az árkádok alatt a Magyar Pantheon szobrai, emléktábláit látogathatjuk végig. A Dóm téren rendezik nyaranta az Európa-szerte ismert **Szegedi Szabadtéri Játékokat** kihasználva az ország legnagyobb szabadtéri színpadát és a játékok idejére felépíthető, majd utána lebontható nézőteret.

A további látnivalók sorát az alábbiak szerint javasoljuk (kb. 2 óra gyalogos séta): Zsinagóga, a Szent-Györgyi Albert magyar Nobel-díjas kémikusról elnevezett tudományos és kulturális központ – az Agóra –, a közelmúltban átadott modern Árkád üzletház, a Mars tér (a híres Csillag börtönnel), a Rákóczi tér, a Kálvin tér (a meleg vizű Anna-kúttal [**3**]), a Szent István tér (Víztorony), a közelben lévő **Radnóti Miklós Gimnázium** előtt a költő szobra, majd a híres Tisza-parti sétány, amely a közeljövőben kerül átépítésre. A Belvárosi híd közelében a **Tiszavirág-szobor** és az **Árvízi emlékmű**

az egyetemi klinikákkal mind feltétlenül megtekintendő látványosság Szegeden.

Újszegeden, a hídfőtől – kis kitérővel – meglátogathatjuk a Szövetség utcán át, majd a védőgáton elérhető **Vízügyi Em-lékhelyet**. Ezután keressük fel a Liget sarkában lévő **Játékok kertjét**, valamint az itt elhelyezkedő 60 m²-es **kerékpáros fo-gadóállomást**. Azzal a céllal hozták létre (2010 őszén), hogy a város a hazai és nemzetközi kerékpáros turizmus résztvevői által látogatott hely legyen. A Központot a Szegedi Sport és Fürdők Kft. (sportig@szegedsport.hu) üzemelteti.

A Szegeden áthaladó Eurovelo 11. sz. nemzetközi kerék-páros túraútvonal egyik fontos állomása a Központ. Itt, az újszegedi Ligetben kapott helyet egy akadálymentesített kerékpáros pihenőhely (zuhanyzóval, öltözőkkel, csomagmeg-őrzővel, gyors szervizzel, kerékpárkölsönzővel). A beruházás Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, az Európai Unió és a Magyar Állam segítségével valósult meg. A Központ tavasztól őszig áll az érdeklődők rendelkezésére. A kerékpár-kölsönzést a helyi Tourinform (Dugonics tér 2.) bonyolítja (elérhetősége: szeged@tourinform.hu).

NYEREGBE FEL!

Innen, a Kerékpáros Központtól (szemben a Városi Sport-csarnok) indulunk 10 napig tartó utunkra. A kapun kilépve rögtön egy kerékpárúton haladunk, majd a szervízúton, párhuzamosan a Szeged–Makó–Nagylak országhatár főút-vonallal.

Szeged-Szőreg városrészhez érkezve körforgalom fogad bennünket. Itt a Hősök terén, az első bal kéz felőli utcán (Apátság utca) érjük el a **szőregi apátsági romokat**. A XX. század elején a régészek, köztük Móra Ferenc is, eredményes ásatásokat folytattak a területen, faragványokat és bronzko-ri edénytöredékeket tártak fel.

Visszatérve a körforgalomhoz, a 2012-ben létesített kerék-párúton folytatjuk utunkat a Szerb utcán (ez egyben a város-

rész főutcája). Rövidesen útkereszteződéshez érünk, ahol nem megyünk el a bal oldali útra – mivel az Kübekházára (az ún. hármaskő határra) vezet –, hanem a vasúti síneket keresztezve folytatjuk utunkat tovább a korábban követett kerékpárúton.

Az első település **Újszentiván**, amely igen jelentős fejlődésen ment át az utóbbi években. Felépült a római katolikus templom [5], megszépült a főtérré, még Ifjúsági Szálláshelyre is telt a helyi önkormányzatnak. A szerb lakosok a régi, fehérre meszelt ortodox templomot látogathatják.

Rövid kerekedés után az egykori **Ószentiván** (a falu 1955-ben váltott nevet), ma **Tiszasziget** település tábláját pillantathatjuk meg. Itt az első házaknál rögtön jobbra kanyarodunk, és balról elmarad mellettünk az egykori híres szélmalom, a felújításra váró **öreg malom**. Mintegy 800 métert megyünk tovább a szilárd burkolatú úton, majd itt balra fordulva, földúton haladva kb. 200 méter megtétele után megérkezünk Magyarország legalacsonyabb pontjához (**mélypont**). 1966-ban Rakonczay Zoltán – az Országos Természetvédelmi Hivatal akkori elnöke – javaslatára megjelölték az ország „leg”-jeit [6], így került sor az itteni emlékhely kialakítására is. Az önkormányzat – jelentős anyagi támogatással – pihenőhelyet hozott létre gémeskúttal, kerámiaplasztikával, valamint padot, asztalt helyeztek el, és kerékpártárolót, napelemes zuhanyzót és vécét alakítottak ki az elmúlt fél évtizedben. A közeli erdős, ligetes rész táborozásra is alkalmas (engedélyt a tiszaszigeti Polgármesteri Hivataltól kérhetünk).

Az emlékhelytől nem megyünk vissza a kiépített útra, hanem először földúton, majd szilárd kocsúton érhetjük el a közelben lévő nemzetközi határátkelőhöz vezető utat. Balról a gondozott sporttelep és egy utolsó hazai „folyadékfelvevőhely” is felkereshető.

Rövidesen megérkezünk a Magyarország és Szerbia közötti **államhatárra**.

GYÁLA (ĐALA)

Megérkeztünk az államhatárra. Sajnos még várat magára a közös útlevel- és vámvizsgálat, sőt évek óta nem sikerült még e kishatárforgalmi határátkelőhely időbeli korlátozásának megszüntetését elérni (csak 7 és 19 óra között fogad). Bízunk abban, hogy a közeljövőben megoldható lesz ez a fontos kérdés is a két szomszédos ország között! Nagy segítséget jelentene a Röske–Horgos közötti határátkelőhely terhelésének csökkentésében még akkor is, ha csak gyalogosok és kerékpárosok részére lenne nyitva éjjel-nappal.

A kis település (lakosságának száma jelenleg 800 fő körüli, 60 évvel ezelőtt még ezerrel több volt) a közeli Törökkanizsához tartozik közigazgatásilag. A középkortól évtizedeken át egymást váltották birtokosai, így köztük a névadó Gyálai család is. A szájhagyomány szerint minden lakosra jut egy díófa a településen. A hatalmas ortodox templom még a XVIII. század utolsó éveiben épült.

Mindössze 15 perces „tekerés” után már a következő településen vagyunk.

ÓKERESZTÚR (SRPSKI KRSTUR)

A XIV. században **Papkeresztúr** néven említi először oklevél. A török uralom alatt mindössze 10 lakóházat írtak össze, 100 évvel korábban viszont még 3000 lakosa volt a településnek. A népesség összetételére a sokszínűség jellemző, legalább 12 nemzetiség lakja. Hatalmas temploma [7] a település központjában – útkereszteződésnél – áll.

Utunkat változatlanul az eddigi iránynak megfelelően folytatjuk (nem fordulunk el balra), az utolsó házaknál feltűnik a vízmű épülete. Itt szó szerint „lemegyünk” az egykori ártérre, legalább 2 km-t haladunk a jelzett úton (mellétünk balról egy kis erdősáv húzódik), majd a Tisza megemelt gátján további 200 métert megtéve az egykori révátkeléshez érünk (Rév felirat egy hatalmas fán) [9].

Akik a kerékpáros túramozgalom ezen útvonalát választják, két nappal (!) előbb jelezzék átkelési szándékukat a Tiszán, Szerbiából a +36-62-437-215-ös telefonon – déli 13–14 óra között – (létszámmal, a várható odaérkezés időpontjával). A túramozgalom magyar szervezője (Geo-Environ Környezetvédő Egyesület, 6726 Szeged, Csíz utca 5.) gondoskodik – csekély térítési díj ellenében – a Tiszán való motorcsónakos átkelésről. A Tisza bácskai oldalán az egykori folyami homokrakodóhoz jutunk, innen előbb földút, majd egy keskeny betonút vezet a védőgáton át Martonos községbe.

MARTONOS (MARTONOŠ)

Az 1970-es árvízkor 903 centiméteres vízmagasságot észleltek itt a Tiszán, a román és magyar gátszakadások mentették meg a pusztulástól a leginkább fenyegetett Martonos, Magyarakanizsa és Adorján településeket. A Tisza 15 folyamkilométeres szakaszán 15 000 ember állt helyt hősiesen a vízzel szemben.

A védőgátat elhagyva hamarosan Martonos **főterére** érkezünk. Itt található a 100 évnél is idősebb **iskolaépület**, valamint a **római katolikus templom**. A templom kertjében avatták fel 2012 őszén **Werner Mihály** mártírhalált halt plébános domborművét [8] (Simor Márton alkotása).

A térről két széles utca vezet ki a településről. Ha jobbra fordulunk, Horgos és a Szarvas-tó felé mehetünk, balra indulva pedig Magyarakanizsa felé rövidíthetünk (mindkét úton 3-3 km-t nyerhetünk a Magyarakanizsa és Horgos közötti műútig).

A település korábban a dohány, ma már – Horgoson kívül – a fűszerpaprika-termelés és -feldolgozás központja a Bácskában. Két vezető céget kell itt megemlíteni. Az **MCM** évtizedek óta 200 hektáron folytat fűszerpaprika-termesztést, és szárított zöldséget is készít. A másik a 70 éves hagyományra épülő **Bite nemzedék** (Martonoški Delikates) [10] évi 300 tonna paprikakészterméket állít elő. Ősszel az egész településen érezhető a fűszerpaprika illata.

Horgos irányában található a **Szarvas-tó** (kiváló szálláslehetőség utunk során).

Amennyiben Magyararkanizsa felé térünk rá a műútra, balról az új védőgát marad el mellettünk, majd jobbról egy útjelző tábla mutatja a letérési lehetőséget, amerre haladva **Kishomok** (Mali Pesak), valamint **Kispiac** (Male Pijace) érintésével **Palicsra**, ill. **Szabadkára** kerekedhetünk.

MAGYARKANIZSA (KANJIŽA)

Közvetlenül a város előtt, az útelágazásnál nem a Magyarkanizsát elkerülő, jobbra tartó úton, hanem a Tisza-parttal párhuzamosan haladunk. Mellettünk a magyarkanizsai természetbarátok által kialakított **Tiszavirág** tanösvény található. Évtizedes megfigyelések alapján itt, a Tisza ezen szakaszán látható tömegesen a kérészvirágzás általában június közepén (a 150. folyamkilométer környékén). A tiszavirág (*Palingenia longicauda*) utolsó menedékhelye a Tisza itteni, agyagos partja, a törékeny szárnnyas rovarok „násztánca” szenzációs élményt nyújt.

Továbbhaladunk a nagy forgalmú úton, és jobbról a téglagyár egykori gödrei mintaszerűen elfedett területét látjuk. Ízléses, ligetes, parkosított területet alakítottak ki, példamutató ez mindenképpen. A Szabadkai utcán haladva jobbról **Beszédes József szobrát** [13] láthatjuk ott, ahol korábban a Körös-ér a Tiszába torkollott.

Beszédes József (1787–1852) vízépítő mérnök, a Magyar Tudományos Akadémia első mérnök tagja volt. Vízrendezési munkálatokat folytatott a Dunántúlon, de elsőként vetette fel az Al-Duna szabályozásának gondolatát is. Tervet készített egy mélybevágású Duna–Tisza-csatorna kialakítására is. A komplex vízgazdálkodás korai úttörője volt nemzetközi viszonylatban is. Dunaföldváron temették el. Sírfelirata szerint:

Itt nyugszik Beszédes József, több folyók rendezésével kir. biztossági igazgató vízimérnök. Elhunyt 1852ik évi febr. 29én, élete 66 évében. Siratják neje és gyermekei. Áldás és béke hamvainak.

A rövid megálló után folytatjuk utunkat. A fából faragott **János, a halász** szobornál balra térve a strandra érünk, és az igazi magyarkanizsai halászlét kínáló Delikates étteremnél juthatunk le a Tisza-partra.

A Zágráb utcán át a **Halász térre** (Ribarski trg) tartunk. 2012 őszén itt avatták fel az „**Itt kezdődött...**” emlékművet [14] emlékezve az egykori Ókanizsára!

Magyarkanizsát a *Gesta Hungarorum*ban Anonymus **Cenesna** (vagy Kenesna) alakban említi. Egy bizonyos: Magyarkanizsánál ősidők óta működött a tiszai átkelő a bánáti oldalra.

A közeli **Fő tér** (Glavni trg) látnivalói közül a szecessziós **Városházát** (1912) és a **szerb templomot** kell megemlíteni elsősorban. A gondozott parkban áll Magyarkanizsa két jelentős lakója, **Koncz István költő** (1937–1997) és **Dobó Tihamér (Cigonya) festő** (1937–1987) szobra (a kicsi, köpcös a költő, míg az ösztövé a festő alakja) [11].

A Fő térről a Törökkanizsai úton (Novokneževački put) érhetjük el a gondozott parkban elhelyezkedő **gyógyfürdőt**.

1908 májusában artézi kutat fúrtak a várostól több kilométerre lévő területen (Járás). A jószágot itató pásztorok tapasztalták, hogy a kissé kénes ivóvíz révén reumás bántalmaik gyógyultak. A nép **csodakútnak** nevezte el, és egyre többen látogatták. 1910-ben kémiai elemzést végeztek, és megállapították, hogy a 27°C hőmérsékletű víz jelentős mértékben tartalmaz nátriumot, káliumot, kalciumot és magnéziumot. **Grünfeld Herman**, a téglagyár igazgatója felismerte egy fürdő létesítésének lehetőségét, javasolta a kút vizének a város melletti Erzsébet-ligetbe (ma Népliget) vezetését. A csodakút vizét már akkor évente 7000 ember használta, a látogatóknak omnibusz-közlekedést vezettek be. A bürokrácia azonban már akkor is virágzott: a városatyák kételkedtek a víz elvezethetőségében, inkább a helyszínen óhajtották a fürdés lehetőségét biztosítani. Végül a megalakult részvénytársaságot kötelezték a fürdő megnyitására. A mindössze 270 méter mélységből nyert vizet egy kb. 6 kilométeres csővezetéken juttatták el a Népkertbe, és 1913. augusztus 10-én megnyílt a **csodafürdő**. Ilyen

előzmények után Bácska egyik leglátogatottabb fürdőjében megindulhatott az élet. A millenniumra készült el a **Vigadó** épülete és a **Cigány lánynak** nevezett szobor [15], amely a régi fürdő épülete előtt található.

Az I. világháborút követően sebesült katonák használták a fürdőt, ezt követően a fürdővendégek száma már elérte a 20 000 főt évente. 1926 januárjában elhunyt Grünfeld Herman, egy időre felesége vette át a részvénytársaság vezetését. Ezekben az években törés állott be a működésben, majd rövid idő után újra fellendült a fürdő látogatóinak száma. 1943-ban a város kezelésébe került a fürdő, 1945-ben államosították. Kilenc év elteltével kételkedni kezdtek a fürdő vizének gyógyhatásában, ezért ismét kémiai analízist végeztek, ennek kedvező eredménye után gyógyfürdőhelynek minősítették Magyarkanizsa „aranyát”. 1963-tól szakorvosi ellátást is biztosítottak a fürdőben, így a biztosító által támogatott betegeket is elláthatták.

1977-ben új kutat fúrattak, és a közel 700 méteres mélységből 47°C hőmérsékletű vizet tártak fel. Miután ezt beüzemelték, a csodakút vizét többé nem használták. 1979-ben adták át az új gyógy- és üdülőközpontot **Banja Kanjiža** néven. A fürdő Magyarkanizsa első számú idegenforgalmi központjává vált. 1983-ban ismét bővítéssel gondolkodtak és egy 65°C hőmérsékletű vizet adó artézi kúttal, ezt követően 1996-ban egy újabb, 70°C hőmérsékletű kúttal biztosították a zavartalan működést.

Csak a fürdőben a vendégéjszakák száma – már az új szállodákkal együtt – évi 9000 főre emelkedett. Ekkor már **dr. Ágoston Ferenc** irányította ezt a kivételes „üzemet”. 2005 őszén leplezték le az alapító, **Grünfeld Herman szobrát** [16] a fürdő előtti parkban (Sava Halugin alkotása).

A jól ápolt Népkerthben található az 1952-től hagyományosan megrendezett **Magyarkanizsai Írótabor** emlékműve, valamint a **Tiszavirág** című rendkívül érdekes műalkotás [12] is.

A város jelentősebb műemlékei közé tartozik a barokk **szerb pravoszláv templom**, amelynek építése a XVIII. szá-

zad közepére tehető. Értékes ikonosztáza Teodor Ilić Češljarić munkája. Egy másik kiemelkedő műemlék a monumentális **római katolikus templom** (1768).

A már említetteken kívül Magyarkanizsán született **Tolnai Ottó** költő, valamint **Nagy József** (Josef Nadj) koreográfus, aki korábban Franciaországban élt, az orléans-i Jel Színházat vezette, 2006-ban elnyerte az Európai Bizottság által alapított Európai Színházi Díjat. 2012-ben Magyarországra költözött, és a budapesti Trafó Színpad vezetője lett.

Egy viszonylag új épületben működik a **József Attila Könyvtár**, itt 37 000 kötetből válogathatnak az olvasók. A könyvtár az **oktatási és művelődési intézménnyel** együtt a hagyományos rendezvények sokféleségének (kiállítások, koncertek, színházi előadások, dzsesszfesztivál, filmek stb.) színhelye.

Hét éven át a magyarországi Pusztaszer adott otthont a híres természetfilm-fesztiválnak, amely 2012-ben Magyarkanizsára költözött Csodakút Nemzetközi Természetfilm-fesztivál néven.

Említést érdemel még a Tisza-királynő szépségkirálynő-választás, a horgászfesztivál, a kajakregatta vagy a népszerű Tisza menti gyalogtúra is.

A település életében igen **jelentős** szerepet játszanak az alábbi **gazdasági egységek**: Potisje Kanjiža, Keramika Rt., a FIM szigetelőanyag-gyár, az Interkop bútorgyár vagy a Sloga építőipari és a Rosan szerelvénygyár.

Magyarkanizsa életében nagy szerepe van az alábbi **multi-nacionális társaságoknak**: az osztrák Tondach, az olasz Tergola Canadese és a német Valdi összesen 800 főt foglalkoztat. Magyarkanizsán 300 felett van a kisipari műhelyek és 200 felett a vállalkozások száma.

További híres emberek Magyarkanizsán:

- ▶ **Dobos János** (1935–1998) levéltáros,
- ▶ **Grünfeld Herman** (1865–1926) gyáros,

- ▶ **Mészáros Ignác** (1820–1889) plébános, honvéd százados,
- ▶ **Papp György** (1941–2009) nyelvészprofesszor,
- ▶ **Tóth Éva** (1933–2001) színész,
- ▶ **Vajda József** (1919–2009) nyelvészprofesszor,
- ▶ **Versegi József** (1927–1976) színész.

A helyi civil szervezetek sorában említendők:

- ▶ **Ebtenyésztő Egyesület** (kutyakiállítás szervezése),
- ▶ **Partizán Községi Szövetség** (gyermektáncfesztivál),
- ▶ **Körös Gasztroklub,**
- ▶ **Bratstvo kajakklub,**
- ▶ **Kanizsai Kör Művészeti Műhely,**
- ▶ **Magyarkanizsai Regionális Kreatív Műhely,**
- ▶ **Cinema Filmműhely,**
- ▶ **M-Plus táncklub,**
- ▶ **Lešo Természetjáró Egyesület,**
- ▶ **Ozoray Árpád Magyar Művelődési Egyesület.**

Miután bepillantottunk Magyarkanizsa életébe, folytatjuk utunkat. Néhány kilométer megtétele után elérkezünk a Tisza-hídhöz, és a folyó túloldalán (már Bánátban) találjuk Törökanizsát.

Érdeemes megfigyelni, hogy milyen rendezett a Tisza-part szemben a magyarkanizsai oldallal.

TÖRÖKKANIZSA (NOVI KNEŽEVAC)

Észak-Bánát központja, nevét – **Knezava** – Béla király névtelen jegyzője **Kenesd** néven említi (de nevezték – joggal – Rév-kanizsának is). A török kiűzése után kezdték el török néven említeni. 1779-ben Torontál vármegye része lett. Az 1700-as évek végén megjelent egy úr – **Szerviczky Đorđe (György)** – Szerbiából, és kifizette a felvásárolt 10 000 hold föld árát.

Amint beérkezünk a tekintélyes közúti hídról Magyarkanizsa felől, balról egy **park** fogadja a látogatót. Itt Szerviczky György már 1793-ban **kastélyt** építtetett, ezt további kastélyok, kúriák követték.

Eközben Magyarkanizsán osztrák könnyűlovasság állomásozott, és a tisztek hamarosan állandó vendégei lettek a Szerviczky-kastélynak. A gazdag úrnak öt lánya született, így nem véletlenül látogattak ide a fiatal tisztek. Mindegyik lány hozománya 2-2000 hold föld volt, így hamarosan bekötötték a lányok fejét. Vők lettek a porosz Maldeghem, a bajor Schulpe, az osztrák Grumberger, a szlovén Feilich és az olasz Tallián, akik levetették az uniformist, és letelepedtek az alapító após árnyékában. A nagy család központja a **Schulpe-kastély** lett, egyben a park **szent fá**i (három kőrisfa) zarándokhelyé váltak a Szerbiából érkező zarándokok előtt. Így nemcsak Ókanizsának (csodakút), hanem Rév-kanizsának is volt már csodatévő zarándokhelye. (A néphit szerint a fák alatt még a súlyos betegek is meggyógyultak.)

A régóta meglévő révátkelést váltotta fel a Szegedről származó hajóhíd. Másik szegedi vonatkozása ennek a kornak 1879-hez fűződik. A nagy tiszai árvizet követően 12 000 szegedi, 210 algyői és 382 tápéi menekültet helyeztek el Rév-kanizsán.

A mai **templom** elődje már 1333-ban állt, a jelenlegit 1847 és 1856 között építették. A főoltárkép Székely Bertalan, az egyik mellékoltárkép Than Mór alkotása.

A Schulpe család kiemelkedő képviselője volt György, akinek nevéhez fűződik Petőfi Sándor verseinek német fordítása.

A legfontosabb szerepet a Tallián család játszotta a város életében. Eredetileg Olaszországból származtak, ősi lakóhelyük az egykori Sopron vármegyebeli Vizek volt. Tallián Andor benősült a Szerviczky családba, és Wilhelminát feleségül véve 5 fiuk született. Közülük Emil Pozsonyban végezte iskoláit, majd 1889-ben kinevezték járási főszolgabírónak. Leírások szerint nem volt olyan kérdés, amit nem tudott volna megoldani. Olvasóegyletet, könyvtárat [17] alapított, irányításával készült el a kórház, amelyet egy gyönyörű park kialakítása követett. Sokat fáradozott a Karlova és Szeged közötti vasútvonal kiépítéséért, ennek része volt a vasútállomás felépítése is. Indiai utazását követően 70 holdas gyümölcs- és díszfa-mintagazdaságot létesített, artézi kutat fúratott – még felsorolni is nehéz, hogy mi mindent tett városáért. Újságot indított, új bírósági épületet építtetett, szegényházat alapított, megoldotta az utcai (acetilén) közvilágítást, selyemgyárat létesített, kitegláztatta a Tisza-partot, a parti sétányt hársfákkal ültette be. Indiai és ceyloni útja után még egy expedíciót is szervezett a Ferenc József-földre. 1911-ben hunyt el Szegeden, majd Törökkanizsán temették el nagy pompával a családi kriptába. 1914-ben szobrot avattak tiszteletére, amely Dianát, a vadászok istennőjét, valamint Tallián Emil bronz arcmását ábrázolta (Szentgyörgyi István alkotása). Az I. világháborút követően a szobrot kihelyezték a Tallián-majorba. A szobor – megrongálva bár, de – a parkban látható [18]. Tallián Emil halálának 100. évfordulóján egy márványtáblát avattak, amelyen magyar és szerb nyelven ez áll: „...E házban élt a Törökkanizsai járás főszolgabírója és a nép jötevője, a legendás hírű világutazó és vadász. 2011. 12. 04.”

Az egykori kastély gazdagságára jellemző, hogy közel 80 festmény, köztük Rembrandt, Tiziano is volt a falakon. 1944 őszén mindenki menekült, így Tallián Tibor is Szegedre kényszerült, felesége az utolsó tiszai komp utasaként vesztette

életét. Schulpe Emil naplójában rögzítette az 1944. októberi eseményeket: „...mindent, ami mozdítható volt, elvittek, összetörtek, felégették, a 3000 kötetes könyvtárat a kastély udvarán, máglyán elégették!” A város jelenkori krónikása, Szabó József leírja, hogy a még élő leszármazottak semmiféle kártérítésben nem részesültek.

Híres személyek még:

- ▶ **Bezerédj Pál** (1840–1918), a selyemhernyó-tenyésztés apostola, aki magától Kossuth Lajostól kapott tanácsot Turinban: „...fiam, idehaza csináljatok ipari ipari!” A korábbi pancsovai és újvidéki selyemgombolyító mellett 1908-ban helyben is épített egyet.
- ▶ **Fernbach Bálint** (1871–1926) életében került a politikát, három dolog érdekelte: munka, utazás, vadászat. Többször elkíserte Tallián Emilt expedícióira. 1909-ben Kelet-Afrikában velük volt Kittenberger Kálmán is, így erről az útról tudunk a legtöbbet. 1924 tavaszán egy hatalmas árvíz teljesen elöntötte a birtokát, a banktól felvett kölcsönt nem tudta visszafizetni, emiatt öngyilkos lett, kedvenc vadászpuskájával lőtte agyon magát.
- ▶ **Sava Halugin** (1946–) szobrászművész, a helyi szobrok alkotója [19, 20].
- ▶ **Katona Antal** (1812–1881) vízimérnök mai szóhasználatnál „a komplex vízgazdálkodás híve” volt (amikor még ez a fogalom meg sem született). Az 1879. évi szegedi árvíz előtt 10 évvel követelte a védintézkedéseket, de süket fülekre talált.
- ▶ **Komlóssy Ede** (1862–1941) festő, a város szülötte, aki Benczúr Gyula keze alatt is dolgozott. Apja a helyi kastélyokban több festményt készített a családkról.
- ▶ **Romhányi Ibi** (1939–2002), a Tisza mente legnagyobb magyar tragikája, a szabadkai évek után az Újvidéki Rádióhoz, ill. a színházhoz távozott. Szülőhelyén alussza örök álmát 2002 óta.

- ▶ **Szél Tibor** (1970–) világbajnok tekéző (jelenleg szegedi színekben).
- ▶ **Tallián Béla** (1851–1921) az uradalomban gazdálkodott, bevezette az öntözéses gazdálkodást, a vetőmagnemesítéssel és a svájci tehenészettel meghaladta korának színvonalát. Főszolgabíróként részt vett a szegedi árvíz károsultjainak mentésében, olyannyira, hogy a híres Vágó Pál-festményre is rákerült. Kiváló felkészültségének köszönhetően 1903 és 1905 között földművelésügyi miniszter volt.
- ▶ **Wolf Vilmos** (1853–1925) újságalapító, szerkesztő, a *Budapesti Hírlap* megalapítója (1881), a magyar jogászok országos testületének létrehozója.

Kortársaink sorában a leghíresebb ember **Szabó József** (1957–) Szenteleky Kornél irodalmi díjjal kitüntetett helytörténész. Amit ő nem tud, az nem is volt, nincs! Kutatómunkáját a helyi **Aleva** élelmiszeripari gyár támogatja. Újságcikkek, előadások jelzik tevékenységét, de a legnagyobb munkája a 2002-ben kiadott *Tallián Emil, a világutazó vadász* című könyv. Szabó Józsefnek napi munkája mellett – a gyár villanyszerelője volt – maradt ideje egy állandó kiállítás megszervezésére is elődeink életéről.

A város számtalan **civil szervezete** közül említsük meg:

- ▶ a **Törökkanizsáért Egyesület**,
- ▶ a **Tiszagyöngye Művelődési Egyesület** és
- ▶ az **Ecowork Regionális Fejlesztési Központ** nevét.

Tőke István

MOSOLYGÓ TISZA MENTE (Részlet)

„Kanizsa község egyik jeles kocsmárosához vert a hír, hogy kimérés előtt nem á tallja kissé megkeresztelni a Krisztus véré t. Két törzsvendége: egy suszter meg egy

kéményseprő – kiknek mindig ugratáson járt az esze – elhatározta, hogy megréfalja az öreg fogadóst.

Június eleje volt éppen, a kora nyári zöldár ideje. A Tisza bent járt a kertek alatt, s a sekély kiöntésekben nyüzsgött a rengeteg halivadék. A két pajkos már előzőleg kifogott belőlük egynéhányat, butykosba tette, és úgy telepedett be a kocsmába poharazni.

Bort rendeltek – tisztán! –, s alig hogy a kocsmáros elfordult, máris belelöttyentették az ikrából alig kikelt apró halakat egyikük poharába.

– Mózsi bácsi, gyűjön má', a teremtésit! Hát maga Tisza-vizet önt a borba? – kérdezték „megátalkodva”.

– Ugyan már, hogy tenném? – motyogta az öreg, de aztán látva a borban vergődő néhány apró corpus delictit, hümmögve vitte vissza a poharakat. Még a söntés mögül is hallatszott a hangja, ahogy haragosan vont a felelősségre menyt-e, lányát-e:

– Te Száli, a fene belétek, hát nem mondtam, hogy ne tiszai, hanem artézi vizet öntsetek a borhoz!”

HORGOS (HORGOSŰ)

A település nevét a határában található horog alakú tóról nyerte. Az első írásos emlék 1075-ből származik!

Horgos megismertetésében kiemelkedő szerepe van **Nagygyörgy Zoltán** grafikusnak, helytörténésznek, publicistának. Kiadványokkal, térképekkel, tudományos közleményekkel segít a tájékozódásban.

A település **híres szülöttei:**

- ▶ Elsősorban a **Kárász család**ot kell megemlítenünk. Kárász Miklós Antal (1715–1797) volt az alapító, de ugyancsak említést érdemel egy későbbi leszármazott, **Kárász Imre** (1903–1979) is, akinek szívügye volt a horgosi paprika nemesítése.

- ▶ A horgosi új temetőben nyugszik **Zabosné Geleta Piroska** (1910–1989), aki az *Így zajlott az életem* című könyvében írja le a hajdani horgosi életet.

Szegedről indulunk a horgosi látogatásra, így a nemzetközi határátkelőnél lépünk át az országhatáron (mivel a régi 5. számú úton késik a gyalogos és kerékpáros határátkelő megnyitása!).

A határátkelőtől egyenesen vezet az autópálya. Mi 350 méter megtétele után óvatosan átkelünk a szembejövő sávon, és balra egy gondozott gyümölcsös (**Vermes-dűlő**) mellett a korábbi határátkelőhöz vezető utat érjük el a település utolsó házainál. Délre indulunk a műúton, közben keresztezzük a vasúti síneket, balra rátérünk a **Kamarási útra** (a terület korábban az udvari kamara birtokában volt). A letérés közelében található az egykori **indóház** (1911-ben épült).

A **Kamarás-erdő** fogalom volt a XIX. század végén és a XX. század elején, hiszen Szeged és Szabadka polgárainak itt voltak az üdülői. A híres Kárász család egyik leszármazottja, **Kárász Géza** lovagvárat (a helyiek szerint „bolondvárat”) épített itt. A II. világháború után az épületek anyagát széthordták és a horgosi építkezéseknél hasznosították. Korábban a birtokot a szegedi kaszinó tagjai – köztük **Reök Iván** mérnök – vásárolták fel. Az egykori Orgonás úton (ma **Kamarási út**) a korabeli villák megmaradt épületei kísérik utunkat. Amint belépünk az erdőbe, egy állandóan folyó kút találgatunk, amely különösen nyáron tesz jó szolgálatot. Az előttünk lévő mélyedés a volt **Láda-tó**.

Az úttal szemben egy dombvonulat húzódik, ez a **Reökpart**, itt találjuk **Reök Iván** (1856–1923) sírját [21]. Végső akarata szerint itt temették el, a közelben az egykori **Reök-major** épületei láthatók.

Visszamegyünk a vasúti kereszteződéshez, jobbról már messziről látszik a híres **Brauswetter-** vagy **Órás-villa** épülete [23]. Ezt a szecessziós épületet Magyar Ede tervei alapján a szegedi órásmester, **Brauswetter János** (1817–1903)

építtette. 1906 nyár végén **Bartók Béla** itt, a villa kertjében jegyezte le a „*Kedves édesanyám...*” kezdetű népdalt. Az épületen két emléktáblát is elhelyeztek 2006-ban; viszont Bartók Béla egykori szálláshelyét, amely a Baranyai-villában volt, nem jelölték meg. Bartók Bélán kívül több híres ember járt még itt, így Balázs Béla, Kodály Zoltán, Munkácsy Mihály és Tömörkény István is.

Az Órás-villától visszatérünk a közeli vasúti kereszteződéshez, majd a Bartók Béla úton érjük el a Horgos központjában lévő körforgalmat. Jobbra a **Vasút utcán** a szebb napokat is megért vasútállomáshoz jutunk. (Napirenden van a Szeged–Horgos–Szabadka vasútvonal korszerűsítése.)

A körforgalomból kiindulva délnyugatra, a Nagy utcán haladva az első kereszttutca a **Kárász utca**. Itt található a Kárász család által építtetett **templom**, egyben a családi sírbolt is. 2012 őszén a templom kertjében avatták fel **Virág István pap emlékművét** (Simor Márton alkotása). Ő 84 éves korában, 1944-ben halt mártírhalált. Tovább haladva a Kárász utcán az egykori **Kárász-kastélyhoz** érünk.

Innen kiérve a Magyarkanizsai útra búcsút mondunk Horgosnak, és a Horgos és Magyarkanizsa közötti műúton haladva érhetjük el a martonosi elágazás közelében lévő **Szarvas-tó** horgászközpontot (szálláshelyünket) vagy Magyarkanizsát. (A tó korábbi neve Andavi-tó volt, az ötletes nagypapa unokáiról – Anita, Dávid, Viola – nevezte el a tavat. Új tulajdonosa Szarvas-tó néven üzemelteti.)

A **helyi civil szervezetek** közül feltétlenül említést érdemelnek:

- ▶ **Iringó Környezetvédő és Honismereti Szervezet** (tel.: +381-63-510-644),
- ▶ **Bartók Béla Közművelődési Egyesület** (tel.: +381-24-792-131).

Jó, ha tudjuk, hogy a **Barna pékség** a Bartók Béla utca 77/A szám alatt, a **szóдавизүзем** a Nagy utca 1. szám alatt, a **Melissa gyógyszertár** a Kanizsai utca 2. szám alatt található.

LÁTOGATÁS A LUDASI-TÓHOZ
(LUDAŠKO JEZERO) ÉS KÖRNYÉKÉRE
(Szarvas-tó–Horgos–Bácsszőlős–Hajdújárás–
Nosza–Ludasi-tó)

Horgosra érkezve a körforgalomból indulunk. A Vasút utcán, majd az első mellékutcán (Kossuth utca) a vasúti síneken átkelve, a Szabadkai úton érjük el a régi 5. számú nemzetközi utat. Ezen haladva érintjük a volt **horgosi csárdát**, majd rövid kerekezés után **Királyhalmára** (Bácsszőlős, Bački Vinogradi) érkezünk. (Ide vonattal is utazhatunk Szegedről, Szabadkáról).

A település egy 1883. október 13-i vasúti utazásról lett híres, hiszen ekkor és idáig utazott I. Ferenc József császár vasúton, majd innen lovas kocsival vitték Ásotthalomra, az erdészeti szakiskola avatására (a Szeged–Szabadka vasúti pálya 1864-ben épült ki). Így az esemény kapcsán a kis település a **Horgos-Királyhalom**, ill. később a **Szeged-Királyhalom** nevet kapta. Itt nyílt meg az Ásotthalom és Királyhalom közötti határátkelő.

Még az 1860-as években parcellázták ki a horgosi pusztát, majd szőlővel és gyümölcsfákkal telepítették be a területet.

Minden évben augusztus utolsó vasárnapján rendezik meg a hagyományos **számárversenyt** a falunap keretében, több ezer résztvevővel.

Királyhalma központját elhagyva a **Pörös** (Pereš) határreszen keresztezi utunkat a környék legnagyobb „folyóvize”, a **Körös-ér**.

A következő település **Hajdújárás** (Hajdukovo). A települést jelző tábla előtt 200 méterrel letérünk balra a **Ludasi-tó** (Ludaško jezero) felé (balról olajtartályok láthatók). Követjük

a betonozott utat, áthaladunk a Körös-ér hídján, és a jobb oldali úton dél felé tartunk **Nosza** (Nos) határrészen. Később egy gondozott gyümölcsösnél megszűnik a kövesút, viszont követhetjük az elektromos vezetéket. Utunk derékszögben megtörik, balról feltűnik az utolsónak villamosított tanya, majd néhány száz méter megtétele után a földes úton megérkezünk mai célpontunkhoz, a **Róka-tanyához** (Rokin salaš) [24].

Ez egy valódi magyar tanya, ahol szállás és étkezés is kapható több napra is, viszont előtte kérjük a bejelentkezést (Hulló Magdolna, tel.: +381-24-880-014). A tanya közvetlenül a tó partján található, a mendemonda szerint még maga Rózsa Sándor is járt itt.

A tavat gyalogosan vagy kerékpárral délről is megközelíthetjük a Magyarakanizsa és Palics közötti műúton, a **Halomi sornál** elhelyezett irányító tábla útmutatása alapján (gyalogosan kb. 40 perc). A táj szépsége, a csendes környezet, a népi hagyományok és a kiállítási bemutató mind érdemes arra, hogy megismerjük őket.

A tavat gyalogosan is körül lehet járni, indokolt a Ludasi-tó északi részére visszatérni (Hajdújárás), hogy a **látogatóközpont**ban engedélyt, vezetést kérjünk a látóvalók megtekintéséhez. Itt, a tó partján található a **Szúnyog csárda** (friss halból készült ételkülönlegességek!), de van itt madárles és csónakázási lehetőség is (tel.: +381-24-758-083). Igényes szállást a **Fecskefészek** (Lastino gnezdo) vendégházban lehet előre rendelni (tel.: +381-24-758-056).

Itt kell megemlíteni, hogy a tó nemzetközi jelentőségű vizes élőhely, a vándormadarak pihenőhelye. A tavon és környékén kétszáznál is több madárfaj fészkelését jegyezték fel. A tó felülete: 328 hektár.

A tavat északról megkerülve a névadó **Ludas** (Šupljak) településre látogatunk. Itt minden év augusztus második hétvégéjén rendezik meg a hagyományos falunapot és fokhagymafesztivált.

Ludas egyedülálló látványossága a **struccfarm**, ez a **Gulyás csárda** mellett (Ludasi sor 206.) található. Itt igényes szállás

és étterem is van. Ugyancsak Ludason (Kosztolányi Árpád utca 40.) van a **Furioso lovascentrum**. Itt lovaglás, lovas kocszítás, sőt tereplovaglás is igényelhető. Előzetes bejelentkezés telefonon (+381-24-311-87).

Ludasról jó minőségű úton, **Kispiac** (Male Pijace) településen át érhetünk el szállásunkra a Szarvas-tóhoz vagy Magyarkanizsára.

Kispiac mai területén Szeged-Alsóvárosiak telepedtek le, ekkor alakult ki a tanyarendszer is. Nevét feltehetően onnan kaphatta, hogy terményeiket „elpiacozhatták” helyben is.

2012 júniusának harmadik vasárnapján már negyedik alkalommal rendezték meg a hagyományos kakaspörköltfőző versenyt.

LÁTOGATÁS A HÁRMAS HATÁRRA

A Törökkanizsával való ismerkedést követően látogatunk el a szerb–román–magyar határszögletbe. Az első településrész már a középkorban említett **Fejéregyháza** volt. A török kiűzése után inkább **Firigyháza** (Filić) néven említették. Közben utunk jobb oldalán az egykori Tallián-major látható.

Rövidesen megérkezünk **Oroszlámosra** (Banatsko Aranđelovo). Nevét – feltételezhetően – a bejárati kaput őrző kőoroszlánokról kapta. Itt volt Csanád vezér Ajtony feletti győztes csatája, ennek emlékére monostort alapított.

Távol a főutaktól szinte láthatóan megszűnt a fejlődése ennek a településnek [22]. A vasutat felszámolták. Templomát a Batthyány család építtette (1869). Jellemző a korábbi viszonyokra is, hogy az első helyben lakó pap (Lőrincz Mihály) 1937-ben kapott kinevezést. A közelmúltig nem sokat változott a helyzet. **Bogdán József** 2010-ig teljesített itt szolgálatot, a művelődési egyesületet vezető neves pap-költő hat másik település egyházi és kulturális tevékenységét is irányította. Jelenleg az oroszlámosi iskolában tanít **Molnár Rózsa**, aki minden igyekezetével azon van, hogy pótolja a Bogdán József távozásával keletkezett űrt. Rendszeresen

jelennek meg írásai folyóiratokban, újságokban, több könyv szerzője is, pl. *Falu a hármashatáron* (1996) vagy a *Rábéi történetek* (2001).

Mindössze 3 km-t kell „tekernünk”, hogy a következő településre, **Magyarmajdányra** (Majdan) érjünk. Ez az egykori torontáli település a bébai uradalom részeként elsősorban dohánytermesztéséről, valamint „szép fekvésű” szőlőiről volt nevezetes (Fényes Elek leírása alapján is). Egyes szerzők feltételezik, hogy Oroszlámos monostora itt állott; volt egy kastélya is, amelynek romjai a XX. század elején még láthatók voltak. A XVII. századtól terjedt el a török eredetű **majdan** szó, amelynek **piac** a jelentése. 1773-ban dohánytermesztőket telepítettek ide Szeged környékéről.

Dr. Gubás Jenő (1937–) szabadkai orvos egy igen értékes szociográfiai felmérést végzett Magyarmajdány lakói körében a 90-es évek közepén. 20 alapos kérdéssel kereste fel a még jelenleg is itt élőkön kívül az innen elszármazottakat is. Meglepetésként hat, hogy a helység mennyi értékes elmét adott a mának. Köztük vegyész, tanár, orvos, újságíró, sőt még két színésznő is található. A felmérés időpontjában már csak **Juhász Mária** tanítónő maradt itthon (34 évi szolgálat után ekkor készült nyugdíjba). Többször is szó esett arról, hogy milyen pozitív hatással lenne az itt lakókra a határ megnyitása. (Minden év május végén megnyitják a határt egy hétvégére, ekkor találkozhatnak egymással a határ által elválasztott rokonok.)

További 3 kilométer után megérkezünk a határ előtti utolsó településre, **Rábéra** (Rabe). Ez a kis település is a Csanád nemzetség ősi birtoka volt. A mai lakosok azoknak a dohánykertészeknek a leszármazottai, akiket 1777-ben telepítettek le itt. Ezen a szerbiai zsákutcás településen a szomszédokkal való összeköttetést biztosító utak (ha több évtizedesek is) még megtalálhatók.

Az ún. **hármashatáron** álló emlékmű (a **Triplex**) [25] emlékeztet az 1920. június 4-ei döntésre. Itt a határon szinte kézzel fogható közelségben van a szerbiai Rábé, a romániai

Óbéba (Beba Veche) és a magyar **Kübekháza**. Mindhárom oldalon várnak a határnyitásra!

Visszatérve Oroszlámosra továbbkerekedünk a 10 km-re lévő Egyházaskérre (amelyet a nép Füzecke néven is emlegetett).

EGYHÁZASKÉR (VRBICA)

1789-ben telepedtek le itt 41-en Szeged környékéről. A falu eredeti neve **Verbica** volt.

Itt kell megemlékezni **Bakó Farkas**ról (1826–1892), aki a szabadságharcban is részt vett, később orosz hadifogságba került, ahonnan megszökött. Nagybecskerekén főlevéltáros lett, munkássága idején vált az archívum működőképes intézménnyé. Megbízatást kapott, hogy a torontáli helyneveket – történelmi alapon – állítsa vissza, így 1888-ban a szóban forgó település elnyerte az Egyházaskér nevet. Fényes Elek „leltárában” mindössze 57 ház és 486 lakos volt található, akik a Marczibányi uraság szolgálatában éltek.

A fokhagyma (vagy ahogyan itt nevezik: a hajma vagy Mózes-pecsenye) hazája, ami Makó környékéről származott ide.

Pozsár Tibor összeállításában, szerkesztésében jelent meg *A szikes virágai* címmel Észak-Bánát irodalmának gyűjteménye (2006). Ezen a vidéken nem sok település büszkélkedhet azzal, hogy a monográfiája is megjelent, még hozzá az okos helyi közösség jóvoltából.

Oroszlámos felől a Petőfi Sándor, majd a Dózsa György utcán át – a helyhez illően – a Vasút utcán érjük el a volt vasútállomást [27]. Elgondolkodtató, hogy ezeken a síneken robogott egykor a híres Orient-expressz is Szegedről Nagyikikindára, illetve vissza. Az elhagyott „bakterház” jobb sorsra érdemes. Nincs egyetlen szervezet sem, amelyik gondját viselné?

Visszatérünk a település központját jelentő útelágazáshoz (persze itt is van egy kocsmá!), és a Fő utcán, az elhagyott iskolán túl találjuk Egyházaskér **római katolikus templo-**

mát. A több mint 750 éves település templomát 1939-ben szentelték fel. A templom falán egy márványtábla emlékeztet **Borbély Mihály** „mesefára” (1882–1953), akinek meséit **Kálmány Lajos** (1852–1919) jegyezte le: „Kálmány Lajos pap, néprajzkutató és mesemondója, Borbély Mihály emlékére, 1997. március 22.” [26]. Ekkor rendezték az I. Kálmány Lajos Emléknapot Egyházaskéren.

Kálmány Lajos, a „kóborló tudóspap” („Széles Bánátnak vándorlegénye”, akit „nem papnak teremtett az Isten”), ahogyan életrajzírói nevezték, annak köszönhető felkészültségét, hogy szinte az akkor ismert Bánátot, sőt még tágabb környezetét is bejárta. Szorgalmasan járta a környékbeli kertészfalvakat, a fonókat, a bálákat, a torokat és a kukoricafosztó esteket, és lejegyezte az emberek szokásait, beszédeit. Munkáját sokszor a meg nem értés és ellenállás kísérte, sokan nem tudták megérteni, mit keres egy pap a nép között. Előjáróival is sokszor ujjat húzott, így mondhatjuk, hogy „örökös káplánként” helyezték egyik parókiáról a másikra. 42 éves korában kapott önálló plébániát. Munkásságát csak évtizedek múlva ismerték el, életműve beépült **Bálint Sándor** háromkötetes munkájába, *A szögedi nemzetbe*. Vándoréletét jól szemlélteti a képmellékletben [84] található térkép.

A templomkertben találjuk a település balkáni háborúban elhunyt egyetlen lakójának emlékét.

A település lakóinak száma az 1869-es év adataihoz képest majdnem megduplázódott (1953-ban 1363 fő volt), sajnos a legutóbbi népszámlálás adatai szerint csökkent a lakosok száma.

Említést érdemel az Egyházaskérrel foglalkozó falumono-gráfia, amelynek igen értékes emberek alkották a szerkesztőbizottságát: Bálint Kálmán (elnök), prof. dr. Egyházaskéri Böngyik Árpád (kertészmérnök), Fehér (Hézső) Mária (anyakönyvvezető), Huszár Gábor (postamester), Mihók Béla (igazgató) és Sári Tibor (mérnök), valamennyien helybéli születésűek és Bogdán József (volt verbicai plébános), Kónya Sándor (igazgató) és Türi László (tanár).

Negyedórás kerekezés után megérkezünk **Feketető** (Crna Bara) településre. Útközben kereszteztük az **Aranka** (Zlatica) csatornázott medrét. A település nevét – az előző Egyházaskérhez hasonlóan – 1888-ban nyerte, lakói a Marcibányi család birtokán, a csókai uradalomhoz tartoztak.

1911-ben a tanítóéknál egy fiúgyermek született, akit 1934-ben pappá szenteltek. **Bogdánffy Szilárd** éveit kezdetben letartóztatás, üldözés, kitoloncolás jellemezte. A II. világháború után Rómába ment, ahol püspökké szentelték. Visszatérve hazájába 1953-ban bíróság elé állították, és 12 évi kényszermunkára ítélték, de még abban az évben – a kínzások következtében – meghalt Nagyenyeden 42 éves korában. A római pápa 2010-ben avatta boldoggá Feketető szülöttjét.

A településtől mintegy 2 km-re látható a híres **kilenclyükú híd** [28] az Aranka-patakon. Innen földúton juthatunk vissza kiindulási pontunkra vagy egy kis kerülővel, Csókán át, de jó úton Törökanizsára.

Tartalmas nap volt, aki erre vállalkozott, igen sok látnivalóval gazdagodott!

TÖRÖKKANIZSÁRÓL CSÓKÁN ÁT ZENTÁRA

Törökanizsáról, annak déli részén található egykori **Józseffalván** (Obilićevo) át haladunk déli irányba. Korábban **Torontál-Józseffalván**nak nevezték, amely a német **Josephdorfból** származott. Lakói a Határőrvidék határőrei voltak, később az itteni lakosok is megismerkedtek a dohánytermesztéssel. A XX. század elején itt volt a selyemhernyó-tenyésztés felügyelősege.

Mintegy 7 kilométer megtétele után érjük el következő településünket, **Szanádot** (Sanad). Szanád a Csanád nemzetség ősi birtoka volt, amelyen részben a Telegdy, másrészt a Makófalvi családok osztozkodtak. Mivel a szerbek innen elszökdöstek az 1700-as években, **Áldassy Ignác** szanádi földbirtokos 1803-ban 70 német családot telepített be [29].

Az Árpád-kori települést már 1247-ben említik az oklevelek. A település határában áll a **Vujana-domb**. Két monda is fűződik a helyhez. Az egyik szerint itt temették el a zentai ütközetet követően a török vezér feleségét. A másik monda szerint innen nézte a zentai ütközetet a török vezér, így kapta nevét.

Még két neves embert érdemes itt megismerni. Egyikük **Hegedűs Pál** (1858–1906) magyar–francia–német szakos tanár volt, aki értekezést írt a skót balladákról. Tömörkény István baráti köréhez tartozott, Balázs Béla volt a tanítványa, és őt követte a katedrán Babits Mihály. Fiatalon, 48 éves korában Szegeden hunyt el. A másik híres ember **Szathmáry Sámuel** (1796–1876) volt, aki Széchenyi Istvánnal is találkozott, és ennek hatására is új medret ásatott a Tiszának – mint víz mérnök – Zenta és Szanád között. A település **ortodox temploma** 1796-ban, **katolikus temploma** 1804-ben épült.

Rövid pihenő után a közeli Csóka településre érkezünk.

Csóka (Čoka) első írásos említése 1247-ből való, nevét a Čhaka személynévből származtatják. Így megdőlt az a nézet, hogy a város neve a csóka madár nevével lenne kapcsolatban. A Tisza széles árterének magas parti részére (Bara-part) települt a lakosság. Csanád püspök Csóka távolabbi határában győzte le a Szent István ellen támadó Ajtonyt, így hálából megkapta Csókát hűbértokul. Már ősidők óta révátkeles volt itt a Tiszán, amely biztosította a Bánát és Bácska közötti összeköttetést.

Mielőtt beérkeznénk a kis városba Szanád felől, jobbra látható a híres **borkombinát** (Vinarija Čoka). Az alapító **Léderer György** és fiai, **Arthur** és **Károly** 1903 és 1912 között létesítették a hétágú pincerendszert [33], ahol 3 millió liter bort tárolnak. 100 hektár saját szőlőjük és újabban további 100 hektár új telepítésű ültetvényük van. Elsősorban ezerjő, rizling, merlot, cabernet és ottonel fajtákat termesztenek, de leghíresebb a **Csikóvér** (Ždrepceva krv) elnevezésű vörösboruk. Hatalmas hordókat is lehet látni a helyszíni látogatás során. A látogatásra engedélyt kérni a vinacoka@yunord.net e-mail címen lehet, a cég irányító központja Szabadkán van.

Az országhatárról induló közút pontosan az egykori csókai uradalom központját jelentő kastélynál törik meg. Marczibányi Lőrinc kezdte építtetni az 1850-es években a klasszicista kastélyt, amelyet a Léderer család fejezett be. A kastélyon 26 ablak van, 13 a földszinti és 13 az emeleti részen. A bejáratot az egykori park felől alakították ki. A padlástérben egy hatalmas fémtartályt helyeztek el, így biztosították az egész kastély vízellátását. A park artézi kútjából szivattyúzták a vizet a tartályba. Még villanytelepük is volt Lédereréknek.

A két testvér – **Marczibányi Károly** és **Lőrinc** – megegyezett a birtok kettéosztásában, létrehozták a majorokat, ezeket kisvasúttal kötötték össze a központtal. Korábban Szeged környékéről hozatott Lőrinc kertészeket, így kialakították a róla elnevezett Lőrincfalvát.

A kastély és az uradalom fél évszázadon át volt a Léderer család birtokában. Szőlészet, dohánytermesztés, virágmagtermesztés, szeszgyár építése, vágóhid létesítése voltak a fejlesztés legfontosabb állomásai. A tejtermelő állatok közül megtalálható volt a tehén, kecske és juh is. Annyi tejet termeltek, hogy nem tudták elfogyasztani, így saját tejüzemükben túrót, sajtot és egyéb tejtermékeket állítottak elő. A csókai uradalomból országos hírű mintagazdaságot hoztak létre.

A kegyúr hozzájárult a hatalmas **római katolikus templom** építéséhez is (1803). Cs. Simon István leírásából tudjuk, hogy „olyan nagyra sikeredett, hogy be se fért a faluba”. A templom – amely magában foglalja a családi kriptát is – építése 6 évig tartott. Az új templom első papja **Bocskor István** „egyházmegyei áldozár” volt (1808–1809-ben).

1831-ben kolera pusztított a településen (közel 150 ember hunyt el, emléküket a temetőben ún. **kolerakereszt** őrzi [34]). Mi volt az oka a kolerának? Többen feltételezik, hogy a szennyezett ivóvíz. 1849-ben ismét volt kolerajárvány Csókán.

Igen viharos volt a szabadságharc körüli időszak is. 1849 telének végén a bírót és a jegyzőt felakasztották, másokat is kivégeztek.

1907 májusától lett plébános **Farkas Szilárd**, aki egészen 1923-ban bekövetkezett haláláig szolgált Csókán [30]. Így megismerkedett **Móra Ferenc**cel, aki 1907-től 1913-ig minden ősszel Csókán tartózkodott. A település **Kremenyák** nevű határrészén gazdag újkőkori leleteket tártak fel. Az író a pap vendége volt. A *Négy apának egy leánya* című kötet cselekménye is Csóka és Tápé között oszlik meg, valamint a regény pap alakját (Fidelt) is Farkas Szilárd plébánosról mintázta Móra.

Az író szájhagyomány alapján írta meg *A csókai csata* témáját, így Móra Ferenc révén került be Csóka a magyar irodalomba és a régészet szakirodalmába. **Móra Ferenc szobra** [31] a templom közelében áll (2004).

Itt kell szólni a kisváros első írásos említésének **750. évfordulóján** (1997-ben) a központban felállított **emlékműről** is.

A plébánia falán található **Cs. Simon István** (1942–2007) emléktáblája [32]. A szomszédos Terjában született, majd Csókán járt iskolába. Mezőgazdasági mérnöki diplomát szerzett, de inkább kötetei (versek, prózák) tették ismertté nevét. Könyvei közül a 2001-ben megjelent *Tisza menti mozaik* a szülőföldről és környékéről ad hiteles leírást.

A **csókai híres emberek** sorában feltétlenül meg kell említeni a már érintetteken túl Kálmány Lajos nevét is. (Őt követte Farkas Szilárd plébánosként Csókán.) Amint azt már Egyházaskérnél elmondtuk, Kálmány Lajos munkásságának jelentőségét halála után ismerték csak el.

A Marczibányi-uradalom intézőjének fia, a csókai születésű **Borbély Lajos** (1843–1923) kohómérnöként a modern acélgyártás megteremtésében jeleskedett Salgótarjánban és Ózdon.

A szintén csókai születésű **Fehér Kálmán** (1940) pályáját az általános iskola határozta meg. **Bori Imre** (1929–2004) későbbi irodalomtörténész, újvidéki egyetemi tanár volt az irodalomtanára. Kötetei közül a *Száz panasz* címen megjelent verseit (1966), továbbá az 1999-ben kiadott *Szemkút* című kötetet ajánljuk az olvasó figyelmébe.

Ugyancsak a csókai uradalommal van összefüggésben **Zágon István** (1893–1975), akinek apja intéző volt ott. A nevezetes csókai ásatások során ismerkedett meg Móra Ferencsel. Bár mérnöki képesítése volt, tehetséges színműíróként is megállta a helyét. Írásából film is készült, legismertebb a *Hippolyt, a lakáj* (1931-ből).

Csókáról indult **Kovács Éva** (1984) Dömötör-díjas operarénes, aki a Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Karán szerzett diplomát. A Pillangókisasszony Csocsoszán szerepében mutatkozott be a Szegedi Nemzeti Színházban 2012 májusában.

A civil szervezetek közül feltétlenül említésre méltó a Móra Ferenc Művelődési Egyesület.

Móra Ferenc

A CSÓKAI CSATA

Se szeri, se száma annak a sok szép könyvnek, amit a magyar szabadságharcról írtak. Hát még a megíratlan történet mennyi, amit csak egyes vidékek szájhagyománya őrzött meg! Erdő az, nem berek, tenger az, nem patak, vagy legalább az lehetett, míg újabb zord idők el nem temették a negyvennyolcat meg a negyvenkilencet.

Ezek közül a megíratlan hagyományok közül való a csókai csata is. Akkor hallottam, mikor még kerek volt a magyar világ. Aki mesélte, Farkas Szilárd, az én regényembe is belementett csókai papom, már meghalt. De Krsztpogacsin Vládó szerb nemzetbeli célszerű szegény ember, aki meghitelesítette a történetet, még él, s tanú rá, hogy akármilyen hihetetlennek hangzik, így volt, ahogy következik.

A csókai csata különben történetnek olyan kicsike, amilyen kicsike falunak Csóka.

Odaát Torontálban, a Tisza mentén gubbaszt ez a jámbor kis falu, aminek, úgy tudom, a nagy változásokban sem változott meg a neve. Csöndes, békeséges ma-

gyarok lakták negyvennyolcban. Jó macskaugrás hozzá egy másik kis falu: Szanád. Azt meg csöndes, békességes szerbek lakták.

Csókai magyaroknak, szanádi szerbeknek soha világéletükben semmi bajuk nem volt egymással. A szanádi asszonyok a csókai Tiszára jártak le vízért, a csókai gyerekek pedig a szanádi füzesbe jártak át szedrezni. S mikor a fiatal magyar szabadságnak ellensége támadt, a járásbeli emberek mind a két faluból elmentek az egy hazát szolgálni. Akik meg otthon maradtak, azok szántogattak, vetegettek, szép békességben, s amikor pihenőre tértek, igaz szívvel könyörögtek az Istenhez, hogy minél előbb vezéreljen haza mindenkit a maga tűzhelyéhez.

Mire azonban kalászok aranyát lengette a szél a búzamezőkön, nem volt, aki learassa őket. Az embereknek eszükbe se jutott a földanya, aki kenyérral fizeti meg a sebeket, amiket gyermekei ekével hasítanak rajta. Piacon, utcasarkon karéjba verődtek az emberek, s lángolt a szemük, égett az arcuk a haragtól.

– A rácok az ellenséghez álltak! – rázták az öklüket a csókai magyarok.

– Mink vagyunk itthon, és ők akarnak kiirtani bennünket!

– Az ám, ha hagynánk magunkat!

– Cudar világ lesz – súgták-búgták a szanádi szerbek. - A magyarok földönfutókká akarnak tenni bennünket.

– Az ám, ha hagynánk magunkat!

S a szanádi asszonyok nem jártak többé vízért a csókai Tiszára, pedig nagyon forró volt a nyár. S a csókai gyerekek nem mentek többet szedrezni a szanádi füzesbe, pedig a szeder sohase volt olyan nagyszemű, mint azon a nyáron.

Mikor a pitypalattyok legszebben szóltak a ringó vetésben, Csókán is, Szanádon is leszedték az emberek a padlásablakból a kaszát, ki is fenték élesre, de nem búzát aratni, hanem embert kaszálni.

Verőfényes, áldott nyári délután volt, mikor a két falu megindult egymás ellen.

– Hát a kis bicebócától el se búcsúzik kelmed? – törülgette a könnyét a csókai bíróné, mikor az ura az oldalára kötözgette az isten tudja, hol szerzett rozsdás kardot.

A kis bicebóca Mariska volt, virágszemű kislányuk a csókai bíróéknak, s búcsúzott volna is tőle az apja, de Mariskának egyszerre nyoma veszett. Százan százegy felé szaladtak keresni, elszéledt az egész falu, de nem lelték se hírét, se hamvát. Öreg este lett, mire megint összeverődtek a népek, s akkorra beestellett a csatának is.

– Bizonyosan a rácok kezére került! – hörögte kétségbeesetten a bíró.

– Hanem most már az Isten legyen nekik irgalmas!

De hát a szanádiaknak se volt álmuk azon az éjszakán. Mert az ő bírójuk Milicája is elveszett éppen a hadba indulás előtt. Ég nyelte-e, föld nyelte-e, nem találták sehol, pedig mindent tűvé tettek érte.

– Biztos, hogy a csókai magyarok csalták el, forduljon el tőlük a csillagos ég! – törülgette verejtékes homlokát az apa. S egész éjszaka talpon állva leste, lehet-e már indulni kegyetlen hadba.

Harmathullajtó hajnalhasadásra már mind a két falu odakint volt a mezőkön. Még a kutyák se maradtak ott-hon. Ott sündörögtek a gazdáik körül, s meg nem tudták érteni, miért kapnak annyi rúgást.

A piros hajnalsugarak vidáman táncoltak az éles kaszákon, a nádasokban kelepelő gólyák barátságosan kívánták egymásnak kedves egészségére az éjszakai nyugodalmat, s hajnali pirosság, gólyakelepelés, pitypalattyszó mind ezt mondta:

– Emberek, szeressétek egymást, mint ahogy a Teremtő mindnyájatokat szeret.

Az embereken azonban nem fogott a hajnal szava. Kemény léptekkel marsoltak előre, s összehúzott szemöldökkel lesték, feketélik-e már előttük az ellenség.

Éppen a határdomb tövében értek össze. Nem is ők, hanem a csókai meg a szanádi kutya. S mikor az emberek már lekapták a vállukról a kaszát, a szanádi bíró szűrőbe is belekapott a Bodri kutya, a csókai bíró nadrágját is megrántotta a Tisza kutya.

– Hamm, hamm, hammar, hamm, hamm, hammar!
– biztatták előre a gazdáikat.

A két haragos ember odalépkedett az árokpartra, s hirtelen visszahökkent mind a kettő. Az árok fenekén, a lapulevelek alatt ott aludt édesen Marika meg Milica. A nagy hadikészülődésben elbódorogtak hazulról, aztán összetalálkoztak, és eltévedtek a vetések közt.

Ahogy az este rájuk borult, el is aludtak, egymásra borulva, mint az oltáron az írott angyalok. Marika szanádi búzavirágokat szorongatott a csöpp tenyerében, Milica fekete hajában csókai pipacsok piroslottak. S mind a kettőnek maszatos arcocskáján harmatgyöngyök ragyogtak, amiket a tiszta kék ég hullajtott rájuk.

A két apa szét akarta rángatni az alvó gyerekeket. Mind a kettő felnyitotta a szemét, s még összébb bújtak álmosan hunyorgó pillákkal.

Marika szólalt meg előbb. Elfintorította a bimbószáját, és rámutatott az apja kardjára:

– Ejnye, de csúnya nagy bicskája van édesapámnak, ugyan tessék elhajítani!

És a csókai bíró elhajította a rozsdás kardot.

– Ejnye, édesapám – utánozta Milica is a pajtását –, minek hordozza a vállán azt a nagy botot?

Erre a szanádi bíró is elhajította az öreg mordályt, és helyette Marikát kapta az ölébe. A csókai bíró meg Milicát ölelte magához, s egymás kezét fogva állt a két vezér a két sereg közé.

De lett is erre olyan örömiadal, hogy a szanádi varjak mind a csókai határba repültek tőle, a csókai csókák meg a szanádiba.

Ilyen szép csata volt a csókai csata.

A csókai templom melletti útelágazásból nyugatra tartunk, rövidesen a Csóka és Zenta közötti **közúti-vasúti híd**ra [35] érünk (1963 óta áll). Amíg a hídon áthaladunk, gondoljunk az 1697. szeptember 11-i győztes zentai csatára! Ezzel a győzelemmel szinte egész Magyarország felszabadult a török iga alól. A Tisza folyásával szemben, a hídtól délre zajlott le a csata.

A hídnak igen fontos szerepe volt a város életében (Bácska és Bánát összekötése). Az első hidat a törökök létesítették (1697. szeptember 11-én). 1871-ben a város vezetése egy fahíd építéséről döntött, ezt két év múlva avatták fel. (A maga korában ez volt Magyarország leghosszabb fahídja.) Tóth Ferenc gabonakereskedő egy 75 vagon befogadóképességű hajót építtetett, amely 1902. március 18-án nekiment a zentai pillérnek, a híd leszakadt, és rádőlt a hajóra. A két mederpilléren nyugvó acélhidat 1908-ban adták át rendeltetésének, majd 1915-től vasutat is átvezettek rajta. 1941 áprilisában a hidat felrobbantották. A jelenlegi 1963 májusában avatták.

Táborhelyünkre már a bácskai oldalon lévő körforgalomból indulunk, egy „alagúton” át a Tisza-parton lévő **Népkert**ben érjük el a helyet. Közelünkben található a városi sporttelep, az uszoda és az épülő sportcsarnok.

ZENTA (SENTA)

Zentát először egy 1216-os okmány említi (révátkelés). 1475-ben mezőváros, majd 1506-tól szabad királyi városi rangot kap.

1697 a híres csata éve volt, míg 1895 szeptemberében I. Ferenc József járt Zentán, no nem az alattvalók érdekelték, hanem a soros hadgyakorlatot jött megtekinteni. Ezt megelőzően, 1887. március 15-én Kossuth Lajost díszpolgárává kérte fel Zenta városa.

A zentaiak kellő módon kívánták fogadni a királyt. Így aszfaltozták az utcákat, felújították a csatornákat, de a legkiemelkedőbb esemény a villanyvilágítás bevezetése volt

(elsőként az akkori Bács-Bodrog vármegyében). Még tűzijátékkal is kedveskedtek az uralkodónak, aki reggel 7-től 21 óráig tartózkodott Zentán (viszont „mindennel meg volt elégedve”!). Ez az egy nap sokat lendített Zenta fejlődésén, még ha el is adósodott ekkor!

A táborhelyről gyalogosan indulunk, néhány percre van csak a városközpont. Ismét áthaladunk az „alagúton”, és a körforgalommal jellemezhető téren van az első megálló: egy mellszobor **Tóth István** (1912–2002) zentai születésű szobrászt ábrázolja (Dudás Sándor alkotása) [37].

A ZENTAI TISZA-PARTTÓL AZ ÓCEÁNIG Tóth István (1912–2002)

Zentán született egy kilencgyermekes szegény családban. A helyi orvos támogatta meglátva benne a tehetséget. 1936-ban jelent meg az első újságcikk a művészről, majd a következő évben sikeresen leérettségizett. Útja a budapesti Képzőművészeti Főiskolára vezetett, amelyet kitüntetéssel fejezett be, többek között Pátzay Pál tanítványaként.

1948-ban római ösztöndíjat kap, 1949-ben Dél-Amerikába hajózik, ahol nagy érdeklődést mutat az azték, a maja, az inka és a venéz kultúrák iránt. Végül 1951-ben a venezuelai Caracasban telepedik le. Itt ismeri meg a sape-tero nevű trópusi fát, és ezzel dolgozik. A fővároson kívül több városban is található szobra. 1962-ben a Los Angeles-i iskola elcsábítja, ahol kiállításokat rendez, tanít, sőt házat épít magának. Közben 1964-ben távozása óta először lép újra szülőföldjére. 1968-ban kapja meg az amerikai állampolgárságot. Rengeteget és feltűnően gyorsan dolgozik. A helyi tévé mint „a világ leggyorsabb kezű szobrászát” mutatja be. (30 perc alatt készül el egy portréval, míg másnak ez 5-6 óra.) 1969 júliusában történik a híres Hold-utazás a három űrhajóssal, ez megihleti, és elkészíti a *Csillagok elérése* (Reaching for the stars) szobrát. Méreteiről csak annyit, hogy 7 méter magas, a 3 bronzalak 4 méteres, az egész

kompozíciót egy 4 méter átmérőjű acélkeret veszi körül, amely a Holdat szimbolizálja.

Amíg Amerika-szerte áradoznak művészetéről, újságcikkek, versek (!) méltatják, addig hazai művészeti munkák meg sem említik nevét. Súlyos betegség támadja meg, nem vagy csak nehezen tud dolgozni, állapota egyre romlik, végül 2002. január 18-án Los Angelesben hal meg.

Szülővárosa nem feledte el, hiszen Tóth István mellszobrát 2009-ben avatták fel a zentai hídfő közelében.

A szobor avatásán méltán mondta beszédében Nagy-Abonyi Attila, hogy „becsüljük meg azokat, akik közülünk emelkedtek ki, és nem tagadták meg zentaiságukat, bárhol is jártak, alkottak a világban”.

Munkáinak egy töredékét a zentai múzeum őrzi. Modern alkotásai a másik Tóth – a fehérvárcsurgói Tóth Imre (Amerigo Tot) – alkotásaival összehasonlítva sok egyezőséget mutatnak. Egymástól több ezer kilométerre modern szobrokkal ajándékozták meg szülőföldjüket, a világot.

A szegedi Tömörkény István Gimnázium és Művészeti Szakközépiskola tanulóihoz eljuttattuk a művészről készült filmkazetta DVD-változatát, Domány Katalin ajándékát. Így most már nincs akadálya annak, hogy megismerjék Tóth István életútját, műveit.

A **Fő tér** (Glavni trg) felé haladva balról az 1907 és 1909 között épült római katolikus **plébániapalota** és a **múzeum** épülete áll a sarkon. Itt található a **Szent István-kápolna** (Than Mór-oltárképpel és Barabás Miklós-festményekkel) és a **Városi Múzeum** is. A közelben áll a város patinás szállodája, az 1911-be épült **Royal Szálló**.

A parkosított – ritka fafajtákkal rendelkező – Fő térre érkezünk, ahol a 2012-ben felavatott **zenepavilon** [3 6] és a **szökőkút** található. Szemben az 1912-ben épült **városháza** [3 8] áll. Jellegzetes tornya a város nagy részéről látható:

*„Ó toronyőr, ó toronyőr,
Néked lesz baj, ha a torony ledől,
Addig mulatsz vígan ottan,
Míg alattad összeroppan.”*

A városháza főbejáratától balra van az Idegenforgalmi Szervezet irodája. Itt kérhetünk segítséget az épületbelső megtekintéséhez. Rendkívül érdekes az **óratorony** (Zentai csata emlékkilátó), ahol egy nagyméretű maketten (2000 figurával ábrázolva) láthatjuk a híres csatát szinte megelevenedni.

A zentai csatát megörökítő monumentális tabló, **Eisenhut Ferenc** (1857–1903) műve, Szerbia legnagyobb méretű, 4 × 7 méter nagyságú olajfestménye az egykori Bács-Bodrog vármegye székhelyén, Zomborban, a megyeháza dísztermében látható.

Igen látványos még az épület **lépcsőháza** és a **díszterme**, ahol a közgyűléseket tartják. Ugyancsak az épületben kapott helyet a **Történelmi Levéltár** (1952).

Hiányzik Zentáról Savoyai Jenő lovas szobra, **Róna József** (1861–1939) alkotása, amely bár elkészült, de a zentaiak nem tudták kifizetni, így Budapesten áll, a Várban.

A városháza megtekintése után a Posta utcán indulunk el (jobbról elmarad mellettünk a piac). Hamarosan elérkezünk Zenta ékességéhez, a **Lajta Béla** (1873–1920) tervei alapján 1903–1904-ben szecessziós stílusban épített **tűzoltólak-tanyához** [40]. Ma is eredeti rendeltetésének megfelelően működik. Továbbhaladva megérkezünk a **Thurzó Lajos** költőről (1915–1950) elnevezett **közművelődési központhoz** (könyvtár és művelődési ház), majd a Hajnal Jenő irányítása alatt 2005 óta működő **Vajdasági Magyar Művelődési Intézethez** (2006).

Az épületben van a 2005-ben a magyarul tanuló tehetségért létrehozott Bolyai Farkas Alapítvány székhelye, továbbá itt található a 2003 óta működő Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium a Pro Urbe díjas Kormányos Róbert vezetésével.

A budapesti Corvinus Egyetem Kertészettudományi Kara évek óta folytat rendszeres mezőgazdasági (kertészeti) képzést. Ez a segítség előreviszi a Vajdaságban már meglévő kertészkedés színvonalának emelését.

Innen az utca másik oldalán haladva érünk vissza a Fő térre. Hamarosan a **gimnáziumot** (1884), valamint a város legrégebbi épületét, a szerb ortodox **Szent Mihály arkangyaltemplomot** (1751) láthatjuk. Az eredeti (1782-ből származó) ikonosztázból két kép még mindig látható.

A Fő térről egy kis utcán át a Tisza-part felé haladunk. Jobbról a zentai születésű híres író, **Stevan Sremac** (1855–1906) **mellszobra** [39] áll. Kierkevezve a Tisza partjára, a *Révész* című szobrot láthatjuk [41], amelyet 2006-ban avattak fel (Dudás Sándor Csongrádon élő szobrász alkotása).

STEVAN SREMAC

A zentai születésű (1855) író iskolai tanulmányait Belgrádban végezte, majd Nišben működött, később érkezett Zentára. A XIX–XX. század fordulóján a legolvasottabb szerb író. Említésre méltó a magyarul is megjelent *Papháború* című kisregénye. Egy bánáti falu mindennapjait írja le, ahol sokáig békességben élt a település két papja. Az új tanító érkezése viharos jeleneteket váltott ki, hiszen mindkét papnak eladósorban lévő lánya van. A papok összeverekedtek és a püspök atya előtt kellett megfogadniuk, hogy a háborúskodásnak vége. A csattanó, hogy mindkét lány fejét „bekötötték”.

Az író 51 éves korában, 1906-ban vérmérgezésben halt meg. Zentán emlékház és mellszobor emlékeztet rá.

Innen mintegy 1000 métert kell megtenni az ízlésesen kiépített Tisza-parti sétányon, hogy a **zentai csata emlékhelyhez** [42] érkezzünk, amelyet a csata 300. évfordulójára újítottak fel, és helyeztek el itt 1997-ben.

Visszafelé jövet a sétányon ne feledkezzünk el **Jovan Đorđević** (1826–1900) **mellszobrának** megtekintéséről, aki zentai születésű író, a szerb himnusz szerzője volt.

A belvárostól néhány percre található a **Régi Mesterségek Háza**, ahol 20 régi műhely teljes felszerelése látható (kötélverés, szabóműhely, kovácsműhely stb.).

Híres zentaiak még:

- ▶ **Bács Gyula** (1911–1982) író, útikalauz-szerző,
- ▶ **Bugarszky István** (1868–1941) vegyész,
- ▶ **Dudás Gyula** (1861–1911) történész, tanár,
- ▶ **Fekete Mihály** (1886–1957) matematikus,
- ▶ **Ferenczi Ibolya** (1915–1960) színész,
- ▶ **Szeles Károly** (1933–1998) teniszedző,
- ▶ **Szeli István** (1921–2012) irodalomtörténész,
- ▶ **Thurzó Lajos** (1915–1950) költő, újságíró,
- ▶ **Tőke István** (1925–1983) néprajzi író, pedagógus,
- ▶ **Tripolsky Géza** (1926–2002) múzeumigazgató.

Civil szervezetek:

- ▶ **Zentai Atlétikai Klub** (1882),
- ▶ **Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre** (1961),
- ▶ **Éld az Életed! Egyesület**,
- ▶ **Zentai Diáksegélyező Egyesület**,
- ▶ **Stevan Sremac Helyismereti Alapítvány**,
- ▶ **Városi Sportszövetség** (20 sportágban 30 klub).

Részlet Tőke István *Mosolygó Tisza mente* című könyvéből:

ÁTHOZTA A VÁMON...

Bodor István, a fogyhatatlan életkedvű zentai ügyvéd átlátogatott egyszer feleségével Magyarországra.

Szegedre érve a feleség elindult bevásárolni ezt-azt, a férj pedig, aki unta a mászkálást, bevette magát egy borkóstolóba nedűt ízlelgetni. Bár jószövésű ember volt, s több literre volt hitelesítve, az egy-két órás kóstolgatás azért őt is különb kedélyállapotba juttatta a szokványosnál.

Órák teltén, találkozva a megbeszélthelyen a feleségével, kislült, hogy hitvesének maradt még valami vennisvalója, ezért újra magára hagyta a férjet. Az sem volt rest, újabb borharapó után nézett, s jóféle homokira váltva a még megmaradt forintokat, telített kedéllyel érkezett az autóbusz állomásra.

Visszafelé a határon őt is megkérdezte a vámiszt:

–Mit visz uram?

–Hogy én-e?

–Igen, ön.

–Inget, kérem, inget – felelt virágos jókedvvel.

–Inget?!! – képedt el a vámos. – S szabad tudnom, milyen inget?

–Hogy milyet?... Hehehe! Pusztamérgesi rizlinget, csak nem látszik, mert itt bévül hordom – világosította fel jogásznak a hivatalos közeget.

OROMHEGYES (TREŠNJEVAC) ÉS KÖRNYÉKE

Zentáról a már megismert körforgalomnál követjük a hídról leérkező főútvonalat, amely elkerüli a belvárost (Árpád u.). Hamarosan feltűnik jobbról a sírkert. A temető utca felőli sarkában található az **1848–49-es szabadságharc elesetteinek emlékhelye.**

A temetőt elhagyva a malom hatalmas silótornyai látszanak. Keresztezzük a vasúti síneket, és a Szabadkára vezető úton indulunk mai céljaink felé. Velünk párhuzamosan halad a vasúti pálya

(ideiglenesen szünetel a forgalom). Mintegy 4 kilométer megtétele után ismét egy „alagút” (aluljáró) téríti el jobbra a kerékpárosokat. Felkapaszkodunk a dombra, amelynek szinte a tetején nyílik a **Gyümölcsök Királynője tájház** (Etno kuća Kraljica voća) [43] bejárata. Itt szállás és étkezés is kapható (info@kraljicavoca.com). A tanya keleti oldalán érdemes lemenni a löszbe vájt lépcsőkön az egykori Tisza-ártérre [44], ahol még megtalálhatók a Magyarkanizsa–Zenta vasútvonal sínjei.

Visszatérve a jó minőségű útra, balról a **Paphalom** marad el mellettünk. Rövidesen útelágazáshoz érkezünk. Jobbra Adorján településre vezet az út, míg az általunk választott út **Oromhegyesre** (Trešnjevac) visz.

A település a középkorban a Felső-Adorján, később a Tetőhegyes nevet viselte, míg a múlt század elejétől ismert mai nevén. Oromhegyes beírta nevét a történelembe a legutóbbi balkáni háborúban. A jelenlegi települést már 160 éve alapították, az első tanító is másfél évszázada érkezett meg, a régi iskolaépület is kb. 140 éves. 100 éves elmúlt római katolikus temploma, valamint a híres (földgáztartalma miatt meggyújtható vizű) artézi kút is.

Zitser Szellemi Köztársaság

(Nemet mertek mondani a háborúnak)

1992 májusában Szerbiában a polgári engedetlenségi mozgalom központja lett a település. A helyi lakosok nagy része behívó parancsot kapott, de **Balla Lajos Laci** egy békegyűlést szervezett, amelyen követelték a mozgósítási parancs visszavonását. A szervezők egy barakképületben [45] gyűltek össze – ez lett a Zitser Club – és elhatározták, hogy háborúskodás helyett itt töltik napjaikat. Megalapították a címben jelzett „virtuális demokratikus köztársaságot”. Később más nemzetiségek is csatlakoztak a szolgálatot megtagadókhöz. Több mint 3 hónapon át „élt” a Zitser Club, és 200 felett volt azoknak a száma, akik így elkerülték a frontszolgálatot. Napjainkban a modern faluházban **foto kiállítás** emlékeztet

a két évtizeddel korábbi eseményekre, míg az iskola előtt a világháborús emlékművön egy újabb **tábla**: „aki életét veszttette az 1991-es harcokban”.

A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) megfogalmazta és nyilvánosságra hozta a katonai behívóval szembeni engedetlenség **hét parancsolatát**: „Ne találjanak meg! – Ha megtaláltak, ne vedd át! – Ha átvetted, ne írd alá! – Ha aláírtad, ne jelentkezz! – Ha jelentkeztl, ne menj el! – Ha elmentél, fordulj vissza! – Ha visszafordultál, ne gyere egyedül!”

A látnivalók megtekintése után a templom elől északra „gurulunk le”, és az első jobbra térő úton (előbb köves, majd földúton) haladunk, az utolsó ház mellett érjük el a **Csákóhalom** (Bergel-hegy?) 107 méter magas kiemelkedését. Itt találjuk a domb tetején a környékeliek szerinti elnevezéssel a **Fehér-keresztet**, amelyen csak a corpus fehér [46]. A hagyomány szerint itt zajlott le az I. zentai csata 1686-ban, és ezzel a győzelemmel szabadult fel Szeged, Szabadka és Magyarakanizsa is a másfél évszázados török uralom alól. Kőfaragások, címerek, emléktáblák láthatók itt, ahol a remek kilátás minden fáradságért kárpótol. Érdemes megtekinteni a közeli – mintaszerű – mogyoróültetvényt is.

Visszatérünk a település központjába, és a Fő utcát követve egy kanyar után rátérünk az egykori hatalmas tanyavilágból kialakult kis települések sorában az elsőre, **Velebitre** vezető útra. Közel 3 óra alatt igen látványos utat teszünk meg a környéken. Velebit (**Nagyorom** v. **Fogadjisten** – utóbbi az 1940-es évek elején betelepített csángók elnevezésében!) után **Újfalu** (Novo Selo) következik, amely települést mindössze fél évszázada alakították ki.

Újabb kerekezés után megérkezünk **Orom** településre. Itt megtekinthetünk az egykori **szélmalmok** közül egy viszonylag jó állapotban lévő példányt (a stranddal szemben nyíló utca végén).

Továbbhaladva a sorban a kis **Völgyes** (Doline) következik. Érdemes felkeresni a környék legrendezettebb **tájházát**

[47] (kezelője Milutinovics Viktória, postacím: 24207 Orom-Völgyes, Bicskei út 85., tel.: +381-24-799-402). Az **Aranykalász Művelődési Egyesület** élte a településen a kulturális életet.

Eddigi utunk során több olajkutat is láttunk, amelyek ezt az észak-bácskai tájat jellemzik.

A sorrendben utolsónak érintendő településünk **Tóthfalu** (Totovo Selo). Az alapító, Tóth József földbirtokos [48] száz éve házhelyeket osztott, templomot épített. Elmondható, hogy a környék kulturális és szellemi központjává lett az utóbbi 40 évben ez a hatalmasat fejlődött település. Az elmúlt 10 évben felépítették az iskolaközpontot (Muzslya mellett ez a másik egyházi iskola a tágabb értelemben vett Tisza mentén). Az egyházi központ részét képezi az új plébánia és a nyomda (Logos). 1988-ban épült az egészségház, 1995-ben pedig kinyitott a postahivatal. 2002-ben adták át az új óvodaépületet, 2004-ben lerakták az új iskola alapkövét, és hat év múlva már megnyílt a sportgimnázium is.

Tóthfalu magyarországi testvértelepülése Jászszentlászló. A helyi hagyományos rendezvények sorában említést érdemel a Lékó János (labdarúgó) emléktorna, az idegenforgalom érdekében szervezett disznóvágás vagy a lovaglás is.

Végül egy szörnyű eseményről való megemlékezés keretében 2012. április 29-én avatták fel **Szabó Dénesnek** (1893–1944), a település első papjának emlékművét (Ambrus Imre alkotása), aki mártírhalált halt a Tisza partján.

A **helyi civil szervezetek** közül az alábbiak érdemelnek említést a teljesség igénye nélkül:

- ▶ **Önkéntes Tűzoltó-egyesület** (1927),
- ▶ **Olimpia Sportklub** (1965) és a
- ▶ **Fehér Akác Művelődési Egyesület** (1989).

Tóthfaluból a Topolya–Zenta főútvonalon indulunk el. Visszaérkezve a korábban megismert „alagúthoz”, az útkeresz-

teződésben jobbra tartunk, ez a **Felsőhegyre** (Gornji Breg) vezető út. A település a löszfennsíkron található (valamikor Felsőszőlőhegy néven volt ismert). A filoxéra kipusztította a szőlőt, a név megrövidült. A lakosság fő foglalkozása a kertészkedés. Már az 1800-as évek elején **kápolnával** (Szt. Orbán) rendelkezett e szőlőművelő nép, majd 1890 októberében avatták fel az új római katolikus **templomot**. Az oltárképet – az óbecsei születésű – Than Mór festette. Jelenleg is szervezés alatt áll a **település tájháza**, amelyhez egy igen hangulatos fasorban, a lakosság áldozatkészségét dicsérő betonúton juthatunk ki. A Zentára vivő utat már korábban megismertük.

TISZASZENTMIKLÓS ÉS PADÉ

Tiszaszentmiklós (Ostojićevo) nevét már az 1200-as években említik az oklevelek, amely település Csóka, Padé és Hódegyház között helyezkedik el.

A török hódoltság alatt a lakosság igencsak megritkult, így pl. 1582-ben mindössze 5 szerb juhász lakott itt. A Rajna mellékéről németeket telepítettek be. Ma is **három temploma** van a településnek, hiszen **szerb, magyar és német** (pravoszláv, római katolikus és evangélikus) leszármazottak élnek itt.

1947-ben **Tihomir Ostojic** (1865–1921) helyi születésű irodalomtörténészről nevezték el a települést Ostojićevónak. Tiszaszentmiklóson már 1801-ben volt egy imaház, és ötven évvel később önálló lelkészséget alapítottak (1853). Később megépítették a római katolikus templomot. Oláh Miklós plébános állt a templomépítés ügyének élére (1901). Még I. Ferenc József látogatásakor is felhasználta az alkalmat, hogy anyagi támogatást kérjen a cél érdekében. Egy új **neogótikus templomot** [49] terveztettek a makói Papp József vállalkozóval, egy év múlva, 1907. november 25-én avatták fel az új templomot. Mindezt **Tóth Lívia**, a *Bánáti Újság* szerkesztője által 2007-ben kiadott *100 éves a tiszaszentmiklósi Szt. József katolikus templom* című értékes kiadványból tudhatjuk meg.

Az I. világháború idején elvitték a harangokat – hadianyagpótlás ürügyén –, majd az újakat 1922 őszén avatták fel. Több évtizedes álma valósult meg a híveknek, amikor 1938 szilveszterén kigyulladt a fény a templomban. A következő szállítás sokáig váratott magára, hiszen csak 1975-ben került sor a templombelső kifestésére. Napjainkban kezdődhet meg az újabb felújítás. A múlt század elején mintegy két és fél ezer katolikus élt itt, míg ma 900 körül van a hívek száma. Jelenleg nincs helyben lakó plébánosa Tiszaszentmiklósnak, így a szajáni pap helyettesít szükség szerint.

A plébánián született meg a *Bánati Újság* kiadásának ötlete, így az első szám 1994. augusztus 18-án jelent meg, a *Hét Nap* című hetilap mellékleteként. A szerkesztés nehéz munkáját **Tóth Lívia** irányítja. Nyaranta megszervezik az újságíró-iskolát, újabban fafaragás, nemezelés és más kézműves foglalkozások tarkítják a programokat. A plébánián 2000 kötetes könyvtárat működtetnek, és élénk élet folyik az 1994-ben alakult Magyar Kultúrkörben is.

Tóth Lívia számos könyvet jelentetett meg, pl. a *Téves csatatéren* (1993–1995, két kötet), a *Menni vagy maradni* (1997) vagy az *Ördöglakat* (2002) című írásait említsük meg, ezekben a mai valóságot hűen ábrázolja.

Végül a már korábban említett **Hódegyházával** kapcsolatban meg kell emlékeznünk **Jung Tamásról** (1911–1992), aki itt és a környéki településeken is volt lelkész. 1972 végén a pápa létrehozta a nagybecskereki apostoli kormányzóságot, majd 1986-tól püspökséget, és Jung Tamás lett annak első püspöke egészen nyugdíjazásáig.

Útvonalunk a velünk párhuzamosan haladó vasúti pálya mellett folytatódik, az Aranka patak mentén, az annak torkolata közelében fekvő **Padé** (Padej) – a fodormenta hazája – felé.

Az Aranka a romániai Szemplaknál „szakad ki” a Marosból, és 117 kilométeres útján Padé az utolsó település a tiszai torkolata előtt.

Padé szomszédai a korábban meglátogatott Tizzaszentmiklós, valamint Szaján és a Tisza túloldalán, Bácskában Ada városa.

Padé Árpád-kori település, régen két település volt: **Szerb-padé** (a mai településtől keletre, az ún. Szelistye-dűlőn) és **Magyarpadé** (az Aranka torkolata közelében). Az 1800-as években a padéi előnevet viselő **Diván György** lett a település első földesura, aki kegyetlenségével tűnt ki. Ahol csak tudta, megalázta a lakosokat. Emberi mivoltára jellemző, hogy fia menyasszonyát vette el feleségül. Cs. Simon István leírásából tudjuk, hogy „már akkor is a pénz beszélt”, az ifjú ara az öreg Diván felesége lett, a korábbi vőlegény pedig megzavarodott apja mesterkedése után.

Két kastély is található Padén, az egyikben – a központban – a **polgármesteri hivatal** székel. A másik, az egykori (1896 és 1902 között épült) **Schulhoff-kastély** [50] a közelmúltban magántulajdonba került. Az új gazda mintaszerűen felújította (2007), és szállodaként üzemelteti (tel.: +381-62-171-35-67).

A padéi híres emberek sorában első helyen kell megemlékezni **Takáts Rafael** (1748–1820) ferences szerzetesről, akit bátran nevezhetünk kora egyik legnagyobb tudósának. Misszióként élte meg, hogy Padén működhetett, ahol ugyancsak Szeged környékéről származó dohánykertészek éltek. Ez a nyelvjárásban is megnyilvánult, és Rafael atya gyűjtötte a szavakat. 1787-ben Vácott hozzájutott egy kimustrált nyomdagéphez, ennek segítségével ábécét és imádságoskönyvet nyomtatott. Főműve a *Toldalék a Páriz-Pápai szótárhoz* című könyv volt, ebben magyar nyelven magyarázta a latin kifejezéseket. Tevékenységét nem nézték jó szemmel, és 1793-ban betiltották a nyomtatást (igaz, hogy még további 5 évig rejtgette a nyomdagépet). Takáts Rafaelt tekinthetjük a Tisza mente első nyomdája megalapítójának. A hálás utókortól megérdemelne egy emléktáblát!

Két tanítót is meg kell említeni a híres padéiak közül:

- ▶ **Herresbacher József** (1845–1917) kántortanítóhoz némelyik időszakban 150 gyermek is járt, hiszen csak 1877-től alkalmaztak két tanítót a településen. Később lemondott, és a település postamestere lett. Megírta Padé monográfiáját, bár akkor már Szajánban élt.
- ▶ **Kristály István** (1890–1944) tanító úr közel negyedszázadon át tanított a helyi iskolában. Népszerű írásai újságokban, folyóiratokban is megjelentek. Novelláskötetét *Tisza menti május* címen adta ki 1929-ben.
- ▶ Végül, de nem utolsósorban **Keszég Károlyt** (1954–1997), Padé szülöttjét, újságírótl említsük meg, aki részt vett a *Napló* című hetilap létrehozásában. Az újvidéki tévétől eltávolították, majd egy szívroham végzett vele, a sajtó főszereplőjével.

Helyi civil szervezetek

- ▶ Elsőként a **Takáts Rafael Magyar Kultúrkört** kell megemlíteni (1996-ban alakult). 2001-ben a magyarországi Csanádpalotával kötöttek testvér-települési szerződést. Azóta rendszeresen a kölcsönös látogatások, így pl. 2012-ben részt vettek a 10. alkalommal megrendezett csanádpalotai böllérfesztiválon is.
- ▶ További civil szervezetek: **Önkéntes Tűzoltó-testület** (zenekar is), **Tisza Futballklub**, **Sulymos Vadászegyesület**.

Az Aranka hídját követően, a település végén elérkezünk egy hármás útelágazáshoz. Ha balra térünk le, ott érhetjük el a felújított kastélyt, és itt vezet az igen gödrös út **Bocsárra** is.

Egy gyenge minőségű, de köves úton – keresztezve a vasúti síneket – hatalmas legelők és egyéb művelt földek között érkezhünk meg Bocsár (Bočar) településre. Itt a Hertelendyek birtokai voltak, mezőgazdasági termelést folytattak, de nagy juhtenyészetük is volt.

A település két kastélya közül a **Baich-kastély** igen elhanyagolt állapotban van, a labdarúgópálya közelében tekinthető meg. A **Hertelendy-kastély** felújítása jelenleg is folyik, feltehetően valami hasznos szerepet találnak ki számára.

Bocsár római katolikus temetőjében nyugszik **Vörös Márton**, aki egy társával együtt Kiss Ernő honvéd tábornok holttestét kimentette az aradi várárokból. Vörös Márton matuzsálemi kort ért meg, 106 éves korában hunyt el 1906. január 29-én (a dátum a nagybecskereki levéltár adatai alapján volt megállapítható, sajnos a sírja már nem található meg).

Padétól keletre mintegy 10 kilométerre van **Szaján** (Sajan) település, amelynek ízlésesen berendezett **tájházára** itt hívjuk fel a figyelmet.

Hagyjuk figyelmen kívül a jobbra vivő utat; a középsőn elindulva a XXI. századra jellemző **új hídfeljáróhoz** jutunk. A történeti jelentőségű komp [51] 1903-tól működött, amelyet az új híd elkészültével megszüntettek. Az új híd [52] – Padé és Ada (Mohol) között – a **Budzsák-ér** torolata közelében íveli át a Tiszát.

ADA (ADA)

Az új hídról jobbra fordulunk, ismét Bácskában vagyunk. A település neve törökül **sziget**et jelent. Feltételezhetően a szabályozatlan Tisza egykor körülölelte Adát, amely korábban jelenlegi helyétől keletebbre helyezkedett el. A mohácsi vész előtt a mai Ada helyén **Asszonyfalva** és **Peszért** nevű helységek voltak. A török távozása után Ada a tiszai Határőrvidék része lett. Az 1760-as években jelentős betelepítés zajlott, a fejlődésre jellemző, hogy fél évszázad sem múlt el, máris mezővárosi rangot kapott.

A település fejlődését megakasztotta az 1848–49-es szabadságharc, valamint az 1854-es tűzvész. A Tisza szabályozását követően új hajóállomás létesült, kiépült a vasút, virágzó gazdasági élet alakult ki.

Jelentős Ada kézművesipara. Asztalos, csizmadia, kovács, kötélgyártó, lakatos és takács kisiparról beszélhetünk, nem is szólva az élénk kereskedelemről. Jellemző Adára, hogy az 1900-as évek elején fél tucat szélmalom szolgálta ki a gabonatermesztőket.

Közigazgatásilag Adához tartozik még **Mohol** (Mol), **Törökfalú** (Utrine), **Valkaisor** (Sterijino) és **Völgypart** (Obornjača) is.

Az adai **római katolikus templom** [53] 1795-ben épült, 1879-ben újjátották fel, és egyedülálló érdekessége a kovácsoltvas torony. Az első **szerb templom** 1757-ben épült, az új görögkeleti tornyos-kupolás templom egyedi jelenség az egész Tisza mentén, a templombelső rendkívül szép. További látnivaló még **Szarvas Gábor** (1832–1895) **mellszobra** [54] (1972, Almási Gábor alkotása).

A Tisza-parti homokstrand **kempingjével** felkeltette még az európai kempingezők figyelmét is, így 2009-ben már nemzetközi találkozót is szerveztek.

A hagyományos rendezvények egy részét a helyi **sport- és szabadidőközpontban** rendezik meg (mint pl. a vajdasági munkásolimpia is). A sportpályák, az uszoda, a panzió, egy szép környezetben fekvő állatkert és a lóversenypálya is rengeteg lehetőséget nyújt a szabadidő hasznos eltöltésére. Ilyen hagyományos, évente megrendezendő esemény az aratóverseny, a pálinkafesztivál és a gasztronapok is.

Érdekes színfolt Adán a **Budzsák mesterséges tó**, ahol a **néprajzi együttes** és a **tájház** révén ismerkedhetünk meg a régi korokkal.

Igen népszerűek a vízi sportok is. 2012 nyarán megrendezték a **Szerbia-kupa** elnevezésű nyílt **távúszóversenyt** a Tiszán (Ada és Mohol között, 3500 méteres távon). A Tisza-parton a kisebb vízi járművek részére kikötőt is kialakítottak.

A látnivalók fénypontja az **új híd**, amelyet Ada, Mohol és Padé között a **Budzsák** (régie térképeken Moholka) „folyó” torkolata közelében építettek fel. Eddigi utunkat figyelem-

be véve a két Magyarkanizsa és Zenta után ez az újabb híd köti össze Bácskát és Bánátot. A továbbiakban Titelen kívül Óbecse és Törökbecse között, valamint a Nagybecskereket Újvidékkel összekötő úton találunk a Tiszán átívelő hidat.

Ada hírességei közül elsőnek **Szarvas Gábort** (1832–1895) kell említeni.

AZ ADAI NYELVÉSZ...

Az adai kovácmester családjában 11 fiúgyermek volt, a műhely közel volt a kocsmához, amelynek bora Szarvas Gábor szerint „híres volt a Tisza-víz ízéről”.

Szarvas Gábor 1832. március 22-én született Adán, de 7 éves korában Bajára (a Tisza mentéről a Duna mentére) költöztek. A gimnáziumban alapos latintudást szerzett, a szülők akarátának megfelelően Pannonhalmára ment, és belépett a bencés rendbe, majd 1852-ben ki is lépett onnan.

A szabadságharc alatt jelentkezett nemzetőrnek, de fiatal kora miatt nem vették be. Elkezdte orvosi tanulmányait, de ezt megunva jogi pályára készült, betegsége miatt azonban ezt is abbahagyta.

1858-tól Egerben lett tanár, majd Baján, Pozsonyban, és 1869-től 1881-ig Pesten, gimnáziumban tanított. Tehetségére jellemző, hogy 1871-ben már a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Közben, 1866-ban jelent meg első jelentős munkája *Magyartalanságok* címmel, melyben éles harcot hirdet a „nyelvparaziták” ellen.

1872-ben jelent meg a *Magyar Nyelvőr*, amelyet komoly támadások értek híres nyelvészek – így Gyulai Pál, Brassai Sámuel és Toldy Ferenc – részéről is. A folyóirat első cikkét – névtelenül bár, de – Szarvas Gábor írta, aki harcolt a germanizmus ellen, gyűjtötte a nyelvi ritkaságokat. Személyesen látogatta a nyelvjárássterületeket, így járt Göcsejben, a moldvai csángóknál vagy Szlavóniában is.

Harcot folytatott az erőszakos nyelvújítás ellen, majd Budenz Józseffel és Szilády Áronnal együtt szerkesztette a *Nyelvemléktár* három kötetét.

Időközben megismerkedett későbbi feleségével, Harrer Paulával, akinél 20 évvel volt idősebb. Súlyos szembetegsége miatt csak három évvel később házasodtak össze. Felesége optimizmusával szárnyakat adott az egyre inkább elhatalmasodó vakság leküzdéséhez. Harrer Paula – Szarvas Gábor életének utolsó 13 évében – helyette látott, olvasott (10 éven át napi 4 órán keresztül). Milyen megpróbáltatás lehetett Szarvas Gábor számára, hogy egy szót sem látott elkészült munkáiból! Úgy élt, mint az angol Milton vagy az orosz Osztrovszkij, akik világtalanul alkották meg életművüket. A baj nem jár egyedül; 1894-ben a tüdővész is megtámadta Szarvas Gábort.

Feleségét „idegen szemnek” vagy „kisegítő kéznek” nevezte, hiszen a nagy csapás ellenére vakon készítette el a *Nyelvtörténeti Szótárt* (ebben Simonyi Zsigmond is közreműködött), amellyel elnyerték az Akadémia nagyjutalmát (1890–93).

Feleségére nagy hatással volt Szarvas Gábor puritán életfelfogása, nagy tudományos érzéssel és aprólékos rendszeretettel vezette a világtalan tudóst az életben. Munkáját nem tekintette önfeláldozásnak, intézte a kiterjedt levelezést, mindent elkövetett, hogy férje zavartalanul végezhesse munkáját. Szarvas Gábor szellemes életfelfogása pótolta minden társaságot.

Szarvas Gábor Budapesten hunyt el 1895. október 12-én. A Fiumei úti temetőben alussza örök álmát. Felesége 68 éves korában, 1920-ban követte férjét a halálba.

Adán születtek még:

- ▶ **Botvay Károly** (1897–1958) erdőmérnök, Sopronban professzor,

- ▶ **Györe Kornél** (1923–2000) geográfus, egyetemi tanár Újvidéken,
- ▶ **Urbán János** (1921–1993) költő, újságíró, valamint
- ▶ **Fridrik Tamás** (1829–1904) népiskolai tanító, aki Adán tanyai iskolát, olvasókört alapított, a selyemhernyó-tenyésztés apostola volt. Fő műve a *Bács-Bodrogh vármegye földrajzi, történelmi és statisztikai népszerű leírása* (25 év alatt 14 kiadást ért meg és 6000 példányban jelent meg), Szegeden pedig 1885-ben megjelentette Bács-Bodrog vármegye színes térképét
- ▶ **Sterbik Árpád** (1979–) világbajnok kézilabdakapus.

Végül Rákosi Mátyásról néhány gondolat:

RÁKOSI MÁTYÁS

Adán 1892. március 9-én egy kis nádfedeles házban – negyedik gyermekként – megszületett Rosenfeld Mátyás.

Az anya 24 év alatt 14 gyermeket szült, közülük 12-t fel is nevelt. A kis Mátyás életének első 7 évét Adán töltötte, nagy hatással volt rá a szülői ház, a közelben lévő kocsmá (verekedések színhelye is), a kovácsműhely, a malom.

A mezőgazdasági élet valamennyi részlete (pl. a gabonatermesztés, lótenyésztés, kenyérsütés) is érdekelte.

Mint első fiúgyermek, megkülönböztetett nevelést kapott anyjától, már 5 éves korában fejben számolt, ismerte a betűket, apjától örökölte az újságolvasás élményét.

Apja 75 évesen még szőlőlugast gondozott, leesett a létráról és lábát törte.

Adáról Sopronba, majd rövid idő után a déli végekre, Topolyára, majd Szabadkára költöztek. 12 éves korától lett – névváltoztatással – Rákosi a család neve.

Szabadkáról Szegedre vezetett az útja, ahol a főreáliskolában többek között Babits Mihály volt a magyar-tanára.

Nagy érdeklődéssel fordult a nyelvek felé, hiszen az iskolában tanult latin, francia és török mellett később kibővítette orosz, olasz és angol nyelvismerettel is tudását.

Jelesen érettségizett, és az önállósulás első jeleként Budapesten folytatta felsőfokú tanulmányait.

Még Szegeden – az érettségivel egyidejűleg – belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba, elkezdődött politikai karrierje: a következő évtizedekben a nemzetközi kommunista mozgalom közismert személyisége, 15 éven át a hazai párt, több mint egy évtizeden keresztül a magyar politikai élet első számú vezetője lett.

Rákosi apját 84 éves korában elhurcolták, 1945 májusában – Béla fiával együtt – kiütéses tífuszban Mauthausenben halt meg, legfiatalabb leánytestvére pedig Bergen-Belsenben vesztette életét.

A hosszú, viszontagságos pálya 1956 nyarán ért véget, Rákosi elhagyta Magyarországot, a Szovjetunióba távozott. 1962 őszén a távoli kirgiziai Tokmak lett lakhelye (itt Matvejev Roman néven élt). 79 évesen, 1971. február 5-én hunyt el, hamvait Budapesten helyezték el.

(R. M. visszaemlékezései alapján, amelyet 1958 februárjában vetett papírra.)

Adai civil szervezetek:

- ▶ **Vadvirág Hagyományőrző Kör,**
- ▶ **Aranykapu Hagyományőrző Kör,**
- ▶ **Vajdasági Kempingezők Egyesülete,**
- ▶ **Moto Club Cobra Ada** (motoros találkozó szervezése),
- ▶ **Fácán Vadászegyesület,**
- ▶ Szarvas Gábor Könyvtár (a helyi kulturális élet központja, vezetője **dr. Hódi Éva** volt, aki férjével már második kiadásban jegyzi a *Vajdasági magyar ki kicsoda* című értékes munkát).

TUDJA, HOGYAN KELL MONDANI...

Az adai elemi iskolák egyikében történt az ötvenes évek elején.

Földrajzórán a tanár a Föld keletkezését magyarázva ismerteti tanítványaival a Kant–Laplace-elméletet. Észreveszi, hogy az egyik jófejű parasztgyerek elnéző mosollyal kíséri a magyarázatot. A tanár végül is nem állhatja tovább, s megkérdezi:

– Jóska fiam, mi van ebben olyan humoros, hogy szinte végigderülsz az egész órát?

– Hát... Mert ez ám nem így vót, tanár néptárs.

– Hanem hogy volt? – kérdezi évődő hangon a pedagógus, ki már sejtí, hol szorítja tanítványát a cipő.

– Úgy vót, hogy a Földet az Isten teremtette. Öreganyám is meséte, meg a hittanórán is mondta a Gere tisztelendő bácsi.

Éppen kicsöngettek, így a „tudományos” vita a következő földrajzóra maradt. Ezen már az inspektor is megjelent, részben, hogy lássa a kis „eretneket”, részben meg hogy kéznél legyen mint döntőbíró a nagy vitában.

Másnap a lecke számonkérésénél a tanár „véletlenül” a tamáskodó kisfiút szólítja ki felelni. A gyerek szemrebbenés nélkül fújja a Kant–Laplace-féle teóriát, s ilyenformán a tudományos polémiából nem lett semmi.

Óra végén az inspektor megindul kifelé, a tanár is utána, ám az ajtóból visszalép. Odainti a gyereket:

– Mi az, Jóska fiam? Tegnap még nem így beszél-tél!...

A gyerek bizalmasan rávillan a tanárára:

– Ugyan. Nem akarok én magának ártani – s szemével az inspektor után vág. – Tudom én, hogy ezt így köll mondani!

Az Adáról való távozás előtt érdemes elkerekezni a Cseh Károly utca 70. szám alatt található **Bio-Teras** telephelyére. Itt **Török Árpád** vezetésével készülnek a vegyszermentes biotermékek, így bioszörp, mag nélküli szederlekvár, valamint a „vinum validum” (vasbor), amely magas vas-, kalcium- és magnéziumtartalma mellett C-vitamint is tartalmaz. Kóstoljuk meg a termékeket!

Ada és Mohol szinte egymásba épült. Moholon is elmondhatják a Szegeden ismert nóta mintájára: Mohol híres város, Adával határos! Hamarosan megérkezünk Moholra.

MOHOL (MOL)

Igen szerencsés helyzetben van a szerkesztő, hiszen **Baranyi István** nyugdíjas anyakönyvvezető, helytörténész 323 számozott oldalban megírta Mohol monográfiáját. 2008-ban a zentai Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre adta ki. Példát vehetne róluk a többi Tisza menti helység!

Baranyi István kutatásai szerint a helység névadójának a Vaja nemzetségtől, Ond törzséből származó **Mohor** tekinthető (ez régen férfinév volt). Hozzá tették a **ryve** szót, ez a település jellegére – jelentős rév (átkelőhely) a Tiszán – vonatkozott.

A legrégebbi történelmi adatot egy 1323-ban kelt okiratból tudjuk, míg egy másik, későbbi (1412) iratban a Telegdi család birtokaként említik. 1521-ben a Csongrád vármegyei tizedjegyzékben már **Mohol** szerepel. A török alatt részben elpusztult Mohol, majd a zentai csata után kialakított tiszai Határőrvidéken a kiváltságos Tiszai koronakerület 10 helységének egyike. Az 1700-as években szerbek, majd néhány évtized múltával magyarok betelepítése (Kecel és Kiskörös környékéről) a jellemző.

A Tisza szabályozása során Moholnál két átvágás is történt: a település északi részénél (ez az Erzsébet-liget), a másik délen (az Ostrova-sziget), ez utóbbit szőlővel telepítették be. A lakosság fő foglalkozása a földművelés volt (csak búzából közel

100 vagonnal is termeltek évente, jelentős volt még a kukorica és a cukorrépa). Ugyanakkor az ún. Alsórét a bolgárkertészkedés helyszíne lett. Az ipar ebben az időben még fejletlen, egy gőzmalom és a téglagyár érdemel említést. Szembetűnő, hogy a moholi utcák milyen szélesek és nyílegyenesek.

Közigazgatásilag korábban ide sorolták a Moholtól 25 kilométerre fekvő **Mohol-Gunarast** (Gunaroš), továbbá **Töviske-pusztát** (Tiviške), **Istenáldást** (Njegoševo), **Völgypartot** (Obornjača) és **Brazília** területét. Ez utóbbival kapcsolatban tudni kell, hogy erről a határrészről több család akart Dél-Amerikába, közelebbről Brazíliába költözni. A nagy szegénység miatt még a hajójegy árát sem tudták összegyűjteni, így a Brazília elnevezés a fentiekre való emlékezés miatt maradt meg.

A régi **szerb templom** 1762 körül épült, míg az újat 16 éven át (1808-tól 1824-ig) építették. A főoltár képeit a moholi születésű **Novak Radonić** festette.

A római katolikus egyház – még mint az adai anyaegyház filiája – egy 1767-ből származó oklevélben szerepel először. Még temetőjük sem volt, a halottakat Adára vitték eltemetni. 1804-től van önálló temető Moholon és 1805-től helyben lakó pap. A **templomot** végül 1825-ben szentelték fel, amelynek főoltárképe **Sárkányölő Szent Györgyöt** ábrázolja. A plébánosok sorában meg kell említeni **Varga Lajost**, az 1944-ben mártírhalt papot, akinek emlékét a templomkertben 2012-ben felállított **dombormű** őrzi. Ugyanitt található a tágabb Tisza mente első **Szent István-szobra** [55] is.

Az **izraelita közösség imaháza** 1840-ben épült, majd 1892-ben újat építettek. Ez utóbbit bontották el 1962-ben. Az elhurcolt moholi zsidók közül legalább húszan a koncentrációs táborokban, míg a többiek a szovjetunióbeli lágerekben munkaszolgálatosként haltak meg.

A tiszai hajóállomások sorában az ittenit 1882-ben létesítették, amelyet 65 év után szüntettek meg (a vasút 90 évig „élt”: 1889 és 1979 között).

Mohol délkeleti részén található a **Népliget** (itteni nevén a **Tisza-kert**, de olvasható régi térképeken a **Tiszavirág-park** név is).

A jelen útmutató szerkesztői javasolták, hogy a rendezett ligetben nevezzenek el egy **sétányt** [56] a híres moholi kötődésű **Moholy-Nagy László** festőművészről [57], akit a modern művészet egyik legsokoldalúbb egyéniségéként tartanak számon Európa-szerte.

Moholnak – a múlt század 40-es éveiben – volt egy gyógyfürdője, a **Sasfürdő** (Orlovača) [58], amelyet **Pintér Ferenc** alakított ki. Ennek a fürdőnek az iszapja eredményesen gyógyította a reumatikus betegeket. Az egykori fürdő sajnos mára teljesen tönkrement. Most Ada és a magyarországi Makó kórházai összefogtak a gyógyiszap megmentése érdekében. Uniós pályázattal igyekeznek megoldani a feladatot. Az iszap helyben történő felhasználása teljesen reménytelen a megközelítés nehézségei miatt.

A Tisza-parton – a védőgáton belül – áll egy hatalmas nyárfa, amely természetvédelemben részesül. Közeliében van a **Szarvas** (Jelen) **vadászlak** kiváló étteremmel és szálláslehetőséggel.

Híres moholi személyiségek még:

- ▶ **Muhi János** (1913–1969) újságíró,
- ▶ **Moholy-Nagy László** (1895–1946) festőművész,
- ▶ **Vojislav Lukijan Pantelić** (1950–), Magyarország pravoszláv érseke,
- ▶ **Novak Radonić** (1826–1890) festőművész,
- ▶ **Sava Trlajić** (1884–1941) mártírhalált halt pravoszláv érsek, akit 1999-ben szentté avattak.

Fényes Elek 1851-ben kiadott munkájában a Baja közeli Borsod-pusztáról a Latinovits család majorságaként ír, akkor 600 lakos élt ott. A mai Bácsborsód (németül: Borschod, délszlávuul: Boršot) településen nagy esemény történt 1895 nyarán (július 20-án): megszületett a Weisz család fiúgyermeké, László.

A hazai művészettörténet későbbi kimagasló alakjává vált, akinek ma a brit szigeteken valóságos kultusza támadt, munkái a londoni Tate Modernben, a New York-i Guggenheim Múzeumban is megtalálhatók.

A nagyvilágban elismert magyar képzőművésznek a hazai közgyűjteményekben egyetlen kimagasló munkája sincs a falakon!

A Magyar Iparművészeti Egyetem tanácsa 2006-ban felvette a művész nevét: Moholy-Nagy Művészeti Egyetem.

A berlini Magyar Intézetben 2008-ban nyílt meg a Moholy-Nagy Galéria a hazai képzőművészet közvetítése céljából.

Az apa Amerikában próbált munkát keresni, de örökre eltűnt. László a művelt, értékes könyvtárral rendelkező nagybácsinál (a Bács-Bodrog vármegyei) Mohol községben töltötte gyermekéveit. A kor szokásainak megfelelően, anyai nagybátyja, nevelője, Nagy Gusztáv iránti hálából nevét Weiszről Nagyra magyarosította.

A fiatalembert a jogi tanulmányok vonzották, de azt sajnos soha sem fejezte be. Moholy-Nagy közben verseket ír, röplapot szerkeszt, nagy hatással van rá Ady Endre (pl. *Ady Tűzes seb vagyok* című verse).

Az I. világháború megéri a fiatalembert, aki úgy tervezte, hogy ha leszerel, költőnek áll. A galíciai hadszíntéren azonban katonatársairól kedvtelésből vázlatokat készít, ezek elnyerik társai és a feljebbvalók érdeklődését is.

Először a *Jelenkor* 1918 tavaszi számában szerepel a gyermekkor helyszínére utaló Moholy előtaggal. (Kérdés,

hogy miért írta ly-nal, hiszen Mohol eredeti alakban is megállja a helyét. Többen úgy vélik, hogy külföldön jobban hangzott a név ly-os változata.)

1919-ben elhagyta az országot, először Bécsben, majd 1920-ban Berlinben telepedett le. Elkezdődött életének egy nagy ívű korszaka. Művészetének formálásában Kassák Lajos mellett Hevesy Iván és első felesége, Lucia Schultz nevét kell megemlíteni. Nagyon sokat tanult Berény Róberttől, de alkotótársai között kell megemlíteni Márffy Ödönt, Uitz Bélát és Bortnyik Sándort is.

Moholy-Nagy – Gropius hatására – hátat fordított a figuratív festészetnek, és áttért az absztraktra. Kassák Lajos az alábbiakat írja erről az időszakról: „A modern művészet stílust alkotó és stílust tagadó irányzatainak ez a belső ellentét nélkül való egybefoglalása nyújt Moholy-Nagynak formailag arra módot, hogy képeit teljesen látomásokká emelje.”

1922-ben festészetében a geometrikus absztrakció egy sajátos ága – amit Moholy-Nagy „üveg-architektúrának” nevezett – jelent meg. Ekkor készül el Kassákkal az *Új művészek könyve* (a magyaron kívül német nyelven is).

1923-ban a weimari Bauhaus egyik műhelyének művészeti vezetője lett – legfiatalabb professzorként –, ekkor születtek legharmonikusabb festményei és fényképei. 1925-ben jelent meg első önálló könyve *Festészet, fényképészet, film* címmel.

Ebben az évben Walter Gropius politikai okokból távozott Weimarból, és a Bauhaus „második bölcsőjének” mondott Dessauban telepedett le.

Moholy-Nagy újabb könyve, *Az agyagtól az építészetig* 1929-ben jelent meg, ekkor már ő is Berlinben tartózkodott mint Új Bauhaus-alapító, más magyarokkal és két világhírű festővel, Paul Kleevel és Vaszilij Kandinszkijjal együtt.

1930-ban Párizsban mutatta be először *Fény-tér modulátor* c. kinetikus szerkezetét, amely színes fényjátékok

hozott létre, majd ennek felhasználásával készült a *Fekete-fehér-szürke filmjáték* című filmje.

Moholy-Nagy 1934-ben elhagyta Németországot, és Hollandián keresztül Londonba érkezett; itt kötött ismeretséget kora vezető brit modernista alkotóival, így Henry Moore-ral is. A Tate Modernben kiállításon volt látható az 1930-ban a párizsi Grand Palais-ban bemutatott *Fekete-fehér-szürke*, amely évtizedekkel előzte meg a videoinstallációk korát, míg a chicagói munkák közül kitűntek a plexiből készült „szobrok”, amelyek a menyegyzetre voltak felaggatva, és enyhén mozogva állandóan változó perspektívát nyújtottak.

A Bauhaus alapítói nagyrészt az Egyesült Államokba távoztak, így ott vált ünnepelet irányzattá a Bauhaus. Moholy-Nagy – Walter Gropius meghívására – 1937-ben Chicagóba ment, majd véglegesen ott telepedett le. Előbb a Bauhaus amerikai igazgatója volt, majd két évvel később létrehozta a School of Design iskolát, amely 1944-ben főiskolai rangot kapott.

1945-ben fejezte be a *Látás mozgásban* című könyvét, ebben összegezte több évtizedes tapasztalatait.

A 40-es években a betegség és az atomháború fenyegetése foglalkoztatta Moholy-Nagyot. Igen érdekes megfigyelni, hogy a húszas évek óta először még címet is adott műveinek ahelyett, hogy pusztán betűkkel és számokkal jelölte volna őket.

1946. november 24-én hunyt el Chicagóban a kor egyik legnagyobb magyar modern művésze. Szülőhelyén – születésének centenáriumán – egy térplasztikát helyeztek el (Fajó János Kossuth- és Munkácsy-díjas művész alkotása).

A nagy külföldi sikereket látva Bácsborsód polgármestere testvér-települési kapcsolat felvételét tervezi Mohollal.

Említendő moholi civil szervezetek:

- ▶ **Csobolyó Művelődési Egyesület,**
- ▶ **Önkéntes Tűzoltó-egyesület** (1885, 1887-től zenekar is),
- ▶ **Vöröskereszt** (1926),
- ▶ **Fácán (Pannonia) Vadászegyesület** (1946),
- ▶ **Moholi Atlétikai Klub** (1914 – labdarúgás!),
- ▶ **Polgári Daloskör** (1900).

PÉTERRÉVE (BAČKO PETROVO SELO, PECELLÓ)

Amíg előző településünk, Mohol a Budzsák-érrel, addig (a mostani) Péterréve a **Csík-érrel** (Čik, Čiker) hozható összefüggésbe. A Csík-ér Bácska egyik legtekintélyesebb vízfolyása (volt).

Péterréve előtt, közvetlenül a település első házainál kereszteltük a Csík-ér hídját. Itt az út bal oldalán áll egy ipartörténeti műemlék, egy vízátemelő. Érdeemes megtekinteni.

A települést mint a tihanyi apátság birtokát egy 1092-ből származó oklevél említi. A szerény település eredetileg a Tisza túlsó oldalán helyezkedett el. Tasin Péter nevű révész hozta-vitte az utasokat a réven át, innen ragadt rá az elnevezés, Péterréve.

Már a török előtt éltek itt szerbek, de zömmel az 1690-es években telepedtek le végleg. A magyarok betelepülésével kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a katolikus telepek főként Kiskundorozsmáról érkeztek a jobb jövő reményében a XVIII. század 70-es éveiben. Péterréve hatalmas **római katolikus templomát** 1805-ben építették, míg a településen délebbre álló **szerb templomot** 1777–1780 körül emelték. A szerb templom kertjében a helybeli születésű **Vikentije Prodanov** (1890–1958) **pátriárka mellszobra** áll.

Említést érdemel, hogy a település köztisztviselőben álló néhai orvosa, **dr. Kiss Imre** (1893–1965). **Emléktábláját**

az egészségház falán, **mellszobrát** (Csasznyi István alkotása) a gondozott parkban helyezték el.

A lakosság jó része már a korábbi években kertészkedéssel foglalkozott, elsősorban káposztát és uborkát termeltek. A szomszéd települések a péterrévieket „torzsás Pecellónak” nevezik. Minden nyáron megrendezik az uborkanapokat.

Péterrévétől nyugatra, a topolyai úton mintegy 6 kilométerre, az út bal oldalán találjuk a környék legismertebb szerb egyházi emlékét, a **Vodicát** (szent kút) [59]. A kút gondozott park közepén áll, vizét betegségeik gyógyítására messze földre viszik az ide zarándokolók. A kút közelében egy **kápolna** és egy kisebb **kolostor** (Manastir Vodica) is található.

Híres emberek Péterrévén:

- ▶ **Berecz Sándor** (1899–1976) tanító,
- ▶ **Doró Sándor** (1937–1974) költő,
- ▶ **Gyetzvai Péter** (1912–1988) pap,
- ▶ **Vikentije Prodanov** (1890–1958) szerb pátriárka.

Civil szervezetek Péterrévén:

- ▶ **Lole Művelődési Egyesület** (Tisza Népi Együttes),
- ▶ **Karinthy Frigyes Színházi Kör,**
- ▶ **Dr. Kiss Imre Művelődési Kör.**

ÓBECSE (BEČEJ)

A város kedvező földrajzi fekvésére jellemző, hogy a tartományi központtól, Újvidéktől 50, Szegedtől 102 kilométerre, a fővárostól, Belgrádtól is mindössze 130 kilométerre található.

A Tisza szerbiai szakasza 165 km, ennek már magunk mögött tudjuk a felét. Egy 1432-ben kelt oklevél szerint a település egy tiszai szigeten helyezkedett el, ezen egy vár is állott, amelyet 1699-ben bontottak el.

A helység névmagyarozatára több változat ismert:

- ▶ **Kiss Lajos** (1922–2003) nyelvész szerint a Becsey személynévből származtatható (*Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest, 1997),
- ▶ egy másik felfogás szerint Szent Gellért paptársától, bizonyos **Comes Bechtől** ered,
- ▶ a harmadik változat szerint Szent István uralkodása idején két francia család telepedett le itt, nevük **Beche** és **Gregor** volt.

A török 1551-ben elfoglalja a várat. Emlékeztetőül álljanak itt a Tinódi Lantos Sebestyén által megénekelték:

*„...Az Tiszán Titelnél ott Becsét megszállá,
Táborát járatá, álgyúkat izgatá...
...Jó Figedi Gábor benn porkoláb vala...
Könyörög, szörzödik, sokat igyér vala,
Sőt a szörzés alatt terek megindula,
Nagy erős ostrommal Becsében belészálla...”*

(Cronica, Kolosvárba, 1554 esztendőbe)

Az 1690. évi határtérképen a mai Becse helyén **Kovin-Aczkó** falu szerepel (ma a sörgyár környéki városrészt nevezik Kovinnak). 1751-ben a város a tiszai Határőrvidék központja lesz (de már Óbecse néven!). Ezekben az években történik a magyarok tömeges letelepedése Abony, Alpár, Csongrád és Nagykőrös környékéről, de kisebb számban Dorozsmáról is.

Az 1800-as évek elején már jelentős iparról beszélhetünk, így megtalálható a csizmadia, kerékgyártó, kovács, szabó, szűcs, takács, de még a varga is. Később a sor kiegészül asztalossal, áccsal, gombkötővel, kőművessel, szitakötővel és üveges kisiparossal is.

Az 1848–49-es szabadságharc idején sokat szenvedett a város. A gazdasági életben már ekkor fontos szerepe van az

óbecsei gabonának (külön jegyzik a tőzsdén) és a halászatnak. A XIX. század közepén már 10 szél-, 8 vízi- és 3 gőzmalom található Becsén. Ekkorra már elterjedt az öntözéses kertészet is (még a plébánosnak is volt káposztáskertje). A **Botra** városrész egykor híres volt boráról. Ma gabonát, ipari növényeket és zöldségfélét termesztenek.

A város kulturális életében ma is fontos szerepe van az iskolázottságnak. Volt olyan időszak Becse életében, hogy az 56 tagú képviselőtestület tagjai közül 31 fő egyetemet, további 14 fő középiskolát végzett.

Jelenleg gimnázium (alapítva 1925-ben), közgazdasági és kereskedelmi középiskola, valamint (az 1703-ból való épületben) műszaki iskola is működik a városban.

Az általános iskolák közül a **Petőfi Sándorról** – szállásadónk –, valamint **Samu Mihályról** és **Sever Đurkiéről** elnevezett iskola neveli az óbecsei fiatalokat. És akkor még nem beszéltünk a 10 000 kötetes **könyvtárról** és az 1952-től működő **múzeumról**. 1798-ban – a magyar orvosképzés megkezdése után már 28 évvel – **gyógyszertár**at nyitottak Becsén.

A látnivalók sorát a hatalmas **Fő téren** lévő **városházával** [60] (1881) kezdjük. Itt található továbbá az 1855-ben épült **római katolikus templom** [62] (benne két **Than Mór**-festmény) és a **görögkeleti templom** [63] (ikonosztázának egy részét a neves **Uroš Predić** [1857–1953] festette). A római katolikus templom kertjében áll a mártírhaltalt halt **Petrányi Ferenc** (1879–1944) plébános emlékére emelt **dombormű** (2012) [61].

Ugyancsak a Fő tér sarkán találunk egy **artézi kutat**, ennek vizét a helyben fogyasztáson túl palackokban, üvegekben viszik haza a becseiek. A múlt század elején (1904) a Hódmezővásárhelyről származó Sós Károly kútúrómester több artézi kutat fúrt Óbecsén, ezekből folyik a nevezetes **sárgavíz**, amelyet jód- és egyéb ásványianyag-tartalma miatt **csodatevőnek** tartanak. Erre a vízre alapozták a több mint 100 éves **jódfürdőt**, amelynek medencében nevelkedtek a hírneves becsei vízilabdások is.

A fürdőhöz vezető **Than-fivérek utca 6. szám** alatt találjuk a felújított **Than-emlékházat**. Az épület újjáépítését partnerszervezetünk, a **Than Fivérek Értelmiségi Kör** (civil szervezet) szorgalmazta. Az emlékház – a tervek szerint – mint művelődési intézmény igyekszik majd bemutatni a két Than testvér – a festő és a vegyész [64] – munkásságát korabeli berendezések, dokumentumok segítségével. A határozottan jól sikerült, újjáépített ház utcai homlokzatával Óbecse korabeli patináját igyekszik felidézni, így városképi és művelődéstörténeti vonzerővel bír.

A Than Fivérek Értelmiségi Kör 1995-ben alakult azzal a céllal, hogy a becseiek fórumot találjanak a helyi erők összefogására, helyi műhelyek működtetésére. Korábbi tevékenységükből kiemelendő a magyar nyelvű tanulás szorgalmazása, de környezetvédelmi akciót is szerveztek (élőhelykutató). Az őshonos baromfiállomány felmérésének gyakorlati következménye lett, megalakult a baromfitenyésztők szövetkezete. Missziót teljesítettek azzal, hogy videóra vették Than Mór fellelhető műveit.

A civil szervezet megalakulása óta mintegy 160 rendezvényt szervezett. Az utóbbi évek kiemelkedő tevékenysége az emlékházzal kapcsolatos, valamint a Than fivérek életművének a figyelem középpontjába állítása volt. Végül álljon itt a vezetőség tagjainak neve: Bonifart László elnök, Sátai Károly alelnök és Farkas Béla titkár.

THAN KÁROLY (1834–1908)

Kémikus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Részt vett a szabadságharcban, majd Körösladányban és Szegeden patikussegéd volt. Érettségi után Bécsben tanult. 1858-ban megszerezte doktori oklevelét. Mint a híres Bunsen tanítványa, Heidelbergben volt egy évig, majd a bécsi, és 1862-től a pesti egyetem professzora lett. Megalapította a Kémiai Intézetet, tankönyvet írt, és segítségével jött létre az első magyar kémiai folyóirat.

A Magyar Kémikusok Egyesülete 1955-ben tiszteletére alapította a Than Károly-emlékérmét.

THAN MÓR (1828–1899)

Festőművész. Először jogi tanulmányokat folytatott, de Barabás Miklós hatására festészetet tanult. A szabadságharc alatt ún. „hadifestő” volt, majd Párizsban, Bécsben tanult, 1857-től három évet Rómában töltött. Első munkái történelmi kompozíciók voltak (pl. Mohácsi csata). 1864-től Lotz Károllyal együtt a Pesti Vigadó faliképein dolgozott, ekkor már az egyik legelismertebb freskőfestő volt. Portréi, egyházi témájú festményei, falfestményei bizonyítják tehetségét.

A több évtizedes platánfáiról híres Zöldfás utcán jutunk ki a Tisza-partra. Közben érintjük a **Gorani** elnevezésű **botanikus** kertet. Az árvízvédelmi töltésen haladva hamarosan elérjük a **Ferenc-csatorna tiszai torkolatát**, az 1900-tól itt működött **zsilipet** [6 6], amelynek terveit **Gusztáv Eiffel** készítette Párizsban. A helybeliek által **Šlajznak** emlegetett ipartörténeti emlék már a múlt században is Óbecse idegenforgalmi nevezetességének számított.

A város nyugati részén két látnivalóra emlékeztetünk. Az egyik az ötletesen – egy korabeli szélmalomból – kialakított **Don Quijote étterem** [6 5] (Milorad Rus utca; hétfőn szünnap van). A másik nevezetesség a **koronglövölde lőtér**, ahol, ha szerencsénk van, agyaggalamb-lövészetet is láthatunk. A fás, ligetes környezet (fenyők, szilfák) szinte csábít a látogatásra.

Ferenc-csatorna (Kanal Dunav–Tisa–Dunav, DTD)

1793 májusában kezdődött el a Bácska jólétét biztosító csatorna építése, amelyet a gabonaszállítás megkönnyítése indokolt. **Kiss József** (1748–1812) szorgalmazta a Dunát a Tiszával összekötő vízi út kiépítését. 1793-ban kezdték építeni **Kiss József**

és **Kiss Gábor** (1751–1800) vízépítő mérnök-katonatisztek ötlete és tervei alapján. Maga a mű 9 év alatt készült el, közben a Kiss fivérek irigyeik eltávolították még a környékről is. 1802. május 1-jén adták át a forgalomnak. Így 250 kilométerrel rövidült meg a Tisza és a Duna közötti vízi útvonal.

„Mindenünk, amink van, ennek az ároknak köszönhetjük” – mondta egy német telepes a kiépítést követően.

Újabb 50 évvel később (1854-ben) kezdődött el a Tisza új medrének a törökbecsei, ún. **borjasi átvágása**, így a közeli Bácsföldvár menti nagy kanyar holtággá vált, a Tisza viszont újabb 23 kilométerrel lett rövidebb.

1899-ben a csatorna tiszai torkolatát közel száz év után **Bácsföldvárról Óbecsére** helyezték át. Az óbecsei elektromos meghajtású zsilip működtetéséhez a villanyáramot vízi erőmű szolgáltatta, amely a maga idejében egyike volt a legkorszerűbbeknek.

Sajnos a közlekedésről nem sok jót lehet mondani, a vasút leállt, a helyi autóbusz-forgalom igen szerény. Jellemző, hogy Szeged és Óbecse között csak hétvégén közlekedik két járat (állítólag nincs rá igény).

Túraútvonalunk ezután visszatér a Bánságba, így nem érintjük Bácsföldvárt. Az Óbecséről oda vezető út bal oldalán van az 1868-ban kialakított **Halastó** (Ribnjak). Itt 161 különféle madárfajt számláltak meg a madárvonulások idején. A tó partján lévő **halászcserda** finom étkeket talál fel.

Híres óbecsei emberek:

- ▶ **Balatoni Géza** (1841–1913) tanító,
- ▶ **Bereczkyné Wischner Erzsébet** (1933) ny. földrajzrajz szakos tanárnő, (Szegeden él, Egyesületünk tagja, édesanyja, Barakovics Mária az óbecsei alsóvárosi iskolában tanított),
- ▶ **Csaszyi István** (1930) szobrászművész,
- ▶ **Fárbás József** (1866–1936) „mindenki iskolamestere”,
- ▶ **Kiss György** (1839–1891) orvos,

- ▶ **Komáromi József Sándor** (1911–1985) anekdotaíró,
- ▶ **Kovács Huszka Ferenc** (1869–1944?) pap, botanikus (*Óbecse határának virágos növényei* című munkája 1927-ben jelent meg),
- ▶ **Miloš Vlahović** (1890–1972) ügyvéd, fővadász,
- ▶ **Nagyabonyi Melinda** (1968) óbecsei születésű, Svájcban élő író; 2010-ben Német Könyvdíjat nyert, regényét Magyarországon *Galambok röppennek fel* címen adták ki 2011-ben,
- ▶ **Réti (Rosenberg) Ödön** (1871–1938) tanár, író,
- ▶ **Szulik József** (1841–1890) esperes-plébános,
- ▶ **Szűszner Ferenc** (1856–1957) bácsföldvári tanító úr.

Óbecsei civil szervezetek:

- ▶ **Becse Vadászegyesület** (1904),
- ▶ **Historiae Óbecsei Hagyományörző és Történeti Társulat** (2007),
- ▶ **Óbecsei Kerékpáros Egylet** (1887!),
- ▶ **Óbecsei Polgári Kezdeményezések Egyesülete (BIG)**,
- ▶ **Óbecsei Tanítók Társasága** (2002),
- ▶ **Orion Művelődési Egyesület** (1994),
- ▶ **Ökobecse Polgári Egyesület**,
- ▶ **Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület**.

Igen élénk és eredményes Óbecsén a sportélet is. A bűvárok a **Poseidon Klubban** tömörülnek. A sakk, az úszás, a sportlövészet és az asztalitenisz mellett a korábban európai viszonylatban is élenjáró vízilabdásokat kell még megemlíteni.

Óbecse a magyarországi Csongrád város testvértelepülése. (2013 februárjában hozzákezdték Csongrádon a Tisza belvárosi szakaszán a partfalépítés munkálataihoz 684 méter hosszúságban.) Csongrádon úgy gondolják, hogy célszerű lenne gazdaságilag is gyümölcsözővé tenni a testvérvárosi kapcsolatot.

Amennyiben időnk engedi, érdemes egy tanulságos kerékpárutat tenni Óbecse környékére.

Fantast (Dunderski-kastély)

Óbecsétől 14 kilométerre, a topolyai úton található az a 65 hektár ligetes terület, ahol a kastély [67], a kápolna, a lovarda és a lótenyésztés érdemes említésre.

Dunderski Bogdan a múlt század 20-as éveiben építtette a kastélyt, ami elsősorban a **ménéséről**, **lovardájáról** volt híres. A korabeli feljegyzések szerint közel másfélezer (!) telivér is legelészett a birtokon. A **kastély** építészeti remekmű, különféle stílusok jegyeit mutatja. 1923-ban épült a **kápolna**, amely a család temetkezési helye is lett, belsejét **Uroš Predić** ikonjai ékesítik. A kastélyt 30 éve újíttották fel, és szállással, étteremmel fogadja a látogatókat. A kastély a nevét az alapító **Fantast** nevű telivérjéről kapta.

ÓBECSÉTŐL TISZATARRÓSIG A VÉDŐGÁTON

Óbecsén, a város délnyugati részén az útelágazásnál balra tartunk (jobbra Újvidékre visz az út). Mintegy 12 kilométer megtétele után feltűnik mai célpontjaink kiemelkedő alkotása, a **törökbecsei** (Novi Bečej-i) **víztároló**.

A Tisza szabályozása után, ami jelentős mértékben megrövidítette a folyót, a következő tennivaló lenne a víz hasznosítása és visszatartása a mederben.

1951 nyarán egy konferenciát rendeztek a Magyar Tudományos Akadémián, ahol elhangzott: ...A Tisza és a Duna folyókon létesítendő vízlépcsők hazánk természetátalakítási tervének legfontosabb részei című előadás csak részben szívelte meg a politikusok. Korábban elfogadták, hogy a magyarországi Tisza-szakaszon öt

helyen építenek vízlépcsőt (Tiszalöknél, Kiskörénél, Csongrádnál, Dombrádnál és Vásárosnaménynél).

1954 tavaszán adták át a Tiszalöki Duzzasztóművet. Az építkezés szakmai irányítója a vízierő-hasznosítás nemzetközi híru szakértője, Mosonyi Emil (1910–2009) Kossuth- és Széchenyi-díjas magyar vízépítő mérnök, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja volt.

1965-ben született határozat a második hazai vízlépcső (Tisza II.) építéséről, amelynek indokai között a 300 millió m³ tárolótérfogat, az öntözés fejlesztése, villamos energiafejlesztés, üdülő- és sportcélok szerepeltek. 1973 májusában fel is avatták!

Időközben a megkezdett építkezés ellenére leállították a csongrádi Tisza III. építését, évekig szó sem esett róla.

Közben elkészült a sorrendben harmadik tiszai vízlépcső Szerbiában, Törökbecsénél. A vízlépcsőt a Tisza 63,5-es folyamkilométerénél építették meg, egy 7 billenőtáblás gátat, amelynek egyik oldalán hajósilip van. A másik oldalra egy vízierőművet terveztek, de ez utóbbiról ideiglenesen lemondtak. A vízlépcsőt 1977-ben helyezték üzembe.

A hídon áthaladva – idő hiányában most nem megyünk be Törökbecsére, hanem – azonnal letérünk jobbra, a védőgátra. Innen utunk a 63,5-es folyamkilométertől a kb. 47. folyamkilométerig rendhagyó módon a Tisza-gáton halad. Esős időben **Kuman** (Kumane) és **Melence** (Melenci) érintésével, nagy kerülővel érhetnénk el mai újabb célpontunkhoz, **Elemérre** (Elemir).

A védőgáton balra művelt földek, legelők, elszórtan tanyák kísérik utunkat. A gáttól jobbra viszont a Tisza galériaerdeje található. A vízen túl van a híres **Gyöngysziget**, amelyet a Tisza egyik legnagyobb (23 km-es) holtmedre zár közre, természetvédelmi terület. Itt alakította ki korábban híres borászatát **Rohonczy Gedeon**, és ma is itt állítják elő a neves **Krokan** csemegebort.

A tájhoz tartozik a nagy hun vezérrel, Attilával kapcsolatos néphagyomány, amely szerint itt a közelben temették el hármas koporsóban.

Visszatérve még a Tiszára, 1986. május 28-án Szegeden írták alá a Tisza és mellékvízeinek szennyezés elleni védelméről szóló ötoldalú szerződést. Hiába! 2000. január végén Romániában egy zagytároló gátja átszakadt, a kiömlő áradat katasztrofális halpusztulással járó szennyezést okozott. A Tisza élni akart, a jövedölések ellenére viszonylag gyorsan visszatért eredeti állapotába. A szennyezés 2000. február 14-én hagyta el Magyarországot. Az új **Vásárhelyi-terv** megfogalmazott feladata az árvizek elleni védekezés mellett a víz visszatartása és hasznosítása a mezőgazdaságban.

Utunk a gáton egyre inkább délkeleti irányba tart, és a 47. folyamkilométer környékén elérjük **Tiszatarró**st, a gólyafészkek települését.

Tiszatarrós (Tarras, Taraš) a környék egyik legrégebbi települése, ahol komppal lehet átmenni a csurogi oldalra. Béla király névtelen jegyzője is megemlékezik Tiszatarrósról, eszerint a honfoglalás idején Árpád vezér **Bojtán**ak adományozta a mai település őseit, **Tornus** mezőt. Később hunokat telepítettek ide, továbbá innen származik a Tarrosi család, hiszen őket már egy 1422-ben kelt oklevél is említi. A település **görögkeleti temploma** 1851-ben épült. Közel a Tiszához, az utolsó házak egyikén, egy fehérre meszelt házon emléktábla tájékoztat arról, hogy 1913. július 13-án itt született **Svetozar Marković-Toza** (1913–1943) forradalmi értelmiségi, publicista. Születésének 40. évfordulóján helyezték el az emléktáblát.

A TARRÓSI CSÁRDÁBAN TÖRTÉNT (KORABELI TÖRTÉNET)

A parti csárdában megszállt utasok reggel, hajóra szállás előtt búcsúzkodnak a fogadóستól, aki – nagy csodálkozásukra – élénken érdeklődik:

- Mit kérnek az urak vacsorára?
- De hiszen mi továbbhajózunk, fogadós uram!
- No, éppen ezért kérdem, mert aki innen elindul a Tiszán reggel, az estére mind itt vacsorál nálam!

Itt utunk keleti irányba fordul, útközben több olajkutat látunk, hiszen a Tisza mente **Texasában** járunk. Ide, a közeli Elemérre futnak be a kőolajvezetékek, itt található az olajvidék központja.

ELEMÉR (ELEMIR)

A település **Kiss Ernő** (1799–1849) honvéd tábornok révén vált közsismertté. Az első lakosok szerbek voltak, akik az egykori török kincstári földön, **el-emirjén** telepedtek le, ezért is nevezik a települést Elemérnek. Kiss Ernő nagyapja vette meg a birtokot 1781-ben, ezt a fia, majd az unokája örökölte. 1796-ban németek telepedtek le, akik nem fértek össze a szerbekkel. Így a település – Német- vagy **Alsó-Elemér** és Szerb- vagy **Felső-Elemér** – kettévált, egészen 1899-ig. A régi anyakönyvek **Elemirjének** írják a település nevét (1717-ben mindössze 20 lakosa volt).

A környéken több régi település volt, így a Tiszatarrós közelében az egykori **Babato**, amelyet még a pápai tizedjegyzék is megemlít.

1806-ban a **görögkeleti**, majd a Kiss család által 1846-ban a **római katolikus** templom épült meg. Ez utóbbi kriptája fogadta be Kiss Ernő tetemét 1872-ben, hányatott események után. (A golyó általi kivégzést követően az aradi várárokból Kiss Ernő hívei „kilopták” a tetemet, ami egy kis kerülővel jutott el végső nyughelyére.)

Az elhanyagolt templom főbejáratával átellenben, az udvarból nyílik a családi kripta bejárata. A vasajtóval szemben helyezkedik el a **Kiss Ernő vörösmárvány táblája** [72] által elzárt sírkamra. Itt nyugszanak a szűkebb család más tagjai is, erre utal további 8 emléktábla. A templomban – üvegtárlókban – Kiss

Ernő életére utaló leírások találhatóak. A kastélyt, amelyet az 1700-as évek végén építettek, 1936-ban lebontották.

Szegeden utcanév, emléktábla és egy művészi díszkapu [4] emlékeztet Kiss Ernőre és az aradi vértanúkra.

Eleméri híres emberek:

- ▶ **Balás Frigyes** (1834–1879) megyei főjegyző, újságíró (*Torontál* c. lap),
- ▶ **Farkas Geiza** (1874–1942) író, szociológus,
- ▶ **Kovalszky Sarolta** (1850–?) torontáli szőnyegszövő,
- ▶ **Sávoly Ferenc** (1870–1938) pap, meteorológus.

Elemérről nem megyünk ki a nagykikindai főútra, hanem a legrövidebb lehetőséget választva érjük el következő településünket, Nagybecskereket.

NAGYBECSKEREK (ZRENJANIN)

A név eredetével kapcsolatban a legrégebbi magyarázat a **Becs kereke**, vagyis egy **Becs** nevű ember **erdejéből** származtatható. 1914-ig Becskerek volt a használatos név. A legrégebb lelet egy Károly Róbert idejéből származó érme, amely azt is bizonyítja, hogy itt kereskedtek, vásár volt. A török után teljesen felszámolták, mindössze néhány száz lakója volt. „Igen csinos város, s főhelye Torontál vármegyének” – így ír az 1800-as évek közepén Fényes Elek a városról. Kiemeli, hogy szerbek, németek, magyarok, románok, szlovákok, sőt még bolgárok is lakják. (Néhány évvel korábban 23 [!] nemzetiséget írtak össze.) A **Bega** folyó partján [6 8] elhelyezkedő egykori vármegyeszékhely jelenlegi nevét **Žarko Zrenjanin** partizánról kapta, akit a németek 1942-ben meggyilkoltak. A város Bánát legnagyobb (~76 000 lakosú) települése.

Egy hatalmas tűzvész (1807) után alakították ki a mai városképet. 1839-ben színháza, 1843-ban pedig már könyvkereskedése volt Becskereknek.

Tegyünk egy rövid sétát a városban! A **Fő téren** található az egykori **vármegyeháza** (ma **városháza**) [70]. Lechner Ödön tervei alapján épült (1866), Zsolnay cserepekkel fedték. Ugyanitt van a **püspöki székesegyház** (1868), benne Székely Bertalan olajfestményei. A tér közepén áll **Péter király lovas szobra**, továbbá az egyik sarkon az **idegenforgalmi hivatal** (ahol képeslapot, térképet, ajándékot is vásárolhatunk).

Az utóbbi években kicsinosított **sétálóutcán** haladva elmarad mellettünk a **múzeum** épülete. Igen gazdag gyűjteménnyel rendelkezik. Képtárában a helyi alkotók mellett Barabás Miklós és Vágó Pál festménye is megtalálható. A néprajzi kiállítás kitűnően szemlélteti az itt élő nemzetiségek életét. Városképi jelentőségű az **Igazságügyi Palota** épülete is [71]. A város 1945 után gyorsan fejlődött, jelentős ipara van.

Nagyon fontos szerepe volt Nagybecskerek életében a **Begának**. Vízyűjtő területe 2878 km², ehhez tartozik 254 km hosszúság, amely mentén Romániában 19, Szerbiában 14 település található. A Bega teremtette meg a lehetőséget a Pétervárad és Temesvár közötti hajózásra. **Mercy báró** (1716 után) feladatának tekintette az összevissza kanyargó folyó rendezését, hajózhatóvá tételét. A Nagybecskerek–Nagykikinda vasút megépítéséig a hajóút volt az egyedüli biztonságos út mind az áruforgalom, mind a személyszállítás szempontjából.

Az óriási munkával elvégzett „ásás” (1728 és 1733 között) 70 kilométer hosszúságban kötötte össze Temesvárral a várost. 1806-tól azután Temesvártól Perlaszig lett hajózható. A Bega partján hatalmas gabonaraktárak épültek, az élénk hajóforgalom fellendítette a város kereskedelmét. 1850-től napi két tutaj is látható volt, míg évente 3000 hajó közlekedett a Begán. 1895-ben kezdték el a titeli és az écskai zsilipek kiépítését, ezzel is tovább biztosították a hajózást. Ezt a lendületes, élénk forgalmat tette tönkre a (Csekonics-féle keskeny nyomtávú) torontáli helyierdekű vasút beindítása. A Bega tiszai torkolata Titelnél tekinthető meg.

A város rohamléptekben történt látogatása után az Újvidékre vezető főút hídjá alatt rátérünk a hatalmas kórház

mellett elhaladó útra, amely következő célpontunkra, Muzslyára vezet.

MUZSLYA (MUŽLJA)

Nem önálló település, ma már Nagybecskerek része.

1890-ben a Bega és a Tisza egykori árterületére magyar családokat telepítettek az általunk már korábban megismert Szanádról.

1902-ben építették **római katolikus templomát**, három évvel később önálló községgé vált egészen 1954-ig, amikor ismét Nagybecskerekhez csatolták.

Az ezredfordulón adták át a szalézi rend által gondozott **Emmausz Kollégiumot** [69, 73], amelynek létesítésében legfőbb szerepe Kalapiš Stojan atyának volt. A templom mellett felépült intézményt 2012-ben elkezdték bővíteni. A kollégiumban szállás és étkezés is kapható előzetes megbeszélés után (e-mail: kalapis.stojan@gmail.com, tel.: +381-62-882-4580).

Igen élénk kulturális élet van Muzslyán, ami talán nem véletlen, hiszen itt született **Sziveri János** (1954–1990). Ő a tartományi magyar irodalom „fenegyereke” volt. A hét verseskötetet alkotó író állandó összeütközései már középiskolás korában, majd az egyetemen is gondot jelentettek számára. 1970-ben jelentek meg első versei a *Képes Ifjúság* című lapban. A 80-as évek elején az *Új Symposion* főszerkesztője volt. A politika nem szerette. Budapesten talált menedéket, súlyos betegségét követően ott hunyt el igen fiatalon. Muzslyai szülőházán tábla őrzi emlékét.

Költészetéről egyik elemzője azt írta, „az »önmegírás« »énfeltárással« kezdődik”:

*Azt sem tudom, kinek
nemhogy tudnám, minek vagyok*

(Átváltozások)

pannóniai vagyok, és János
harmincéves s csak költő de ezt te is tudod –
a földdel kéne tudni bánni,
lehet-e ennél szebbet kívánni
de hol a földem legalább talpalatnyi
ahol a fogamat ott bírnam hagyni – – –
még jó hogy kimeríthetetlen az optimizmusom
s vagyontalanságomat is az utókorra hagyományozom

(Társastervezés)

A róla elnevezett **Sziveri János Művészeti Színpad** az ő szellemében munkálkodik napjainkban is. 2004-től jelentetik meg a *Sikoly* című irodalmi és művészeti folyóiratot, amelyet **Sándor Zoltán** szerkeszt és évente négyszer jelenik meg. A színvonalas folyóirat példamutató módon tájékoztat a régmúltról, de napjaink történéseiről is.

A **civil szervezetek** sorában a több mint száz éves **Önkéntes Tűzoltó-testületet** kell megemlíteni. (Az egyesület történetét **Précz István** megírta, de sajnos még nem jelent meg nyomtatásban.) Minden év május elején megünneplik védőszentjük, Szent Flórián napját. A misét követően kivonulnak a közeli erdőbe. A tűzoltóság keretében megalakult a műkedvelő színjátszó csoport is. A múlt század harmincas éveinek végén adták át első otthonukat, amelyet közel 50 év után építettek újjá. Aktivitásukra jellemző, hogy fúvószenekaruk 1964-ben tartományi szinten aranyérmet nyert.

Muzslyán működik a **Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület [75]**, valamint az **Amatőr Szakácsok és Hagyományápolók Egyesülete** is. Korábban muzslyai lakodalmast, a közelmúltban pásztornapot rendeztek.

A muzslyaiak életrevalóságára jellemző, hogy egy nádas helyén emlékparkot létesítenek, fásítanak! Minden elismerést megérdemel lelkes és eredményes munkájuk.

A **muzslyai híres emberek** sorában **Karl Miklós** (1931–1991) nevét kell megemlíteni, ő ugyanis halála előtt egy év-

vel megírta Muzslya 100 éves történetét *Dűlőutak szorgos népe* címmel.

További híres emberek Nagybecskerekéről:

- ▶ **Lauka Gusztáv** (1818–1902) író, költő,
- ▶ **Lázár Vilmos** (1815–1849) honvéd ezredes, aradi vértanú,
- ▶ **Kemény Ferenc** (1860–1944) a Nemzetközi Olimpiai Bizottság első titkára,
- ▶ **Petrovics Emil** (1930–2011) Kossuth-díjas zeneszerző,
- ▶ **Takáts István** (1906–1981) szegedi gyógyszerész, feltaláló (kertivirág-krém).

A **templom** megtekintése után továbbhaladunk a városrészen, érintjük a helyi autóbusz-végállomást, majd egy éles jobbra kanyar után rátérünk a közelmúltban átadott új útra, amely Lukácsfalvára (Lukino Selo) vezet.

LUKÁCSFALVA (LUKINO SELO)

Lázár Lukács örmény származású kereskedő 1781-ben vásárolta meg écskai központú birtokához a környező pusztákat, szinte állandóan víz borította részeket. Négy év múltával dohánykertészeket telepített be (Szeged környékéről) a sokak szemében haszontalan földekre. 1890-ben lett Lukácsfalva önálló település – nevét alapítójáról nyerte.

Az 1800-as évek első felétől **töltések** (gátak) épültek és védtek a lakosságot az árvizekkel szemben. Hatalmas **árvíz** pusztított 1878-ban, míg 1896-ban **tűzvész** áldozata lett a település. 1910-ben **kolera** ütötte fel a fejét. A kis település lakói a rengeteg csapás ellenére sem hátráltak meg, itt akartak élni. Először a dohánytermesztés, majd egyéb mezőgazdasági tevékenység marasztalta a falu lakóit. 1825-ben bolgárok telepedtek le, de három évtized után átköltöztek a szomszédos **Erzsébetfalvára**.

1906-ban a Lázár család **halgazdaságot** alapított **Écska** központtal, ettől kezdve a halászat is elősegítette megélhetésüket. Lukácsfalva környékén legeltették a híres **Lázár-ménest** (a terület neve ma is Csikós).

1927-ben – nagyrészt adományokból – **római katolikus templomot** építettek. Az első világháború éveiben a lakosság lélekszáma elérte az 1000 főt, ma sajnos jóval kevesebb (2002-ben 600 fő volt). A korábban szinte csak magyarok lakta településre szerb családok telepedtek le.

1997-ben alapították a **Fehértó Hagyományápoló és Környezetvédő Egyesületet**. A temesvári Szórvány Alapítvánnyal egy határon átnyúló program keretében 2007-ben kidolgozták A Bega és a Temes folyók, melyek összekötnek tervet. Célja a környezet megismertetése a 10-15 éves fiatalokkal, valamint a szomszédok iránti érdeklődés felkeltése volt. A tervből kiadvány és DVD is készült, ebben 161 fotó, rajz, leírás került bemutatásra Temesvárott, Nagybecskerekén, sőt még Szegeden is.

RÉSZLET ISPÁNOVICS EMESE LUKÁCSFALVI TANULÓ
PÁLYÁZATÁBÓL:

Sajnos ma már a folyó nem olyan, mint régen volt, mert a közeli város gyárai ebbe a folyóba engedik ki a szennyezett vizet és a vegyi anyagokat. Megtörténik, hogy nyáron, amikor a folyó mellett haladunk el, kellemetlen illat csapja meg az orrunkat.

Nagymamám mesélte, hogy régen, amikor ő kislány volt, az emberek a folyó vizét ivóvízként is használták. Az asszonyok a folyó vizéből főztek, mostak, a gazdák ebből itatták a háziállatokat. Nagymamám sűrűn szokta mondogatni, hogy „a Bega vizéből főtt tyúkhúslevesnél jobb leves nincs”. Sajnos immár csak a meséket halljuk a régi, tiszta vizű folyóról.

Nagyon szeretném, ha az emberek összefognának annak érdekében, hogy újra tiszta víz folyhasson lakóhelyem közelében.

A civil szervezet állt az élére a hagyományos **paradicsomnap** rendezvénynek is. Lukácsfalva több évtizede híres a különféle zöldségfélék termesztéséről. A biotermékek népszerűsítésénél a már említett paradicsomon kívül az uborka, a zeller, karfiol, káposzta, retek és spenót jöhet számításba. A paradicsomnap jó lehetőséget kínál a település mezőgazdasági értékeinek bemutatására. A rendezvény támogatói között a helyi, becskereki magánszemélyeken és szervezeteken kívül még külföldiek is akadtak, így kanadai, sőt ausztrál védnökök (a Jusztin és a Türi család).

Az eredményekhez, az elismeréshez kell egy „élesztő” is, és ez a **Balanyi család**. **Balanyi Sándor** vezetésével a civil szervezet most éppen parkot épít a falutelepítő Lázár Lukács emlékére, de a közelmúltban felavatott **Petőfi Sándor-emléktábla** [75] koszorúzása is az egyesületnek köszönhető.

Van egy speciális programja az egyesületnek, a **kancsika** (korbács) kezelésének bemutatása. Tartományszerte, de még a magyarországi fellépések is bizonyítják az egyesület által terjesztett hagyományok fontosságát. **A magyar ostor napja** elnevezésű rendezvényen (2012 nyarán) Balanyi Réka elnyerte „a legjobb leánykancsikás” címet [76]. Álljanak itt a versenyszámok:

- ▶ kancsikával való cserdítés (durranó hang),
- ▶ a leghosszabb,
- ▶ a legtechnikásabb,
- ▶ fél perc alatt a legtöbb cserdítés,
- ▶ köcsögverés,
- ▶ labdavezetés ostorral stb.

További sikereket, kancsikások! Feltétlenül sok-sok segítséget igényel ez a csapat ott Lukácsfalván.

Lukácsfalvi híres ember még **Balázs Janika** (1925–1988), a legendás cigányzenész, aki leginkább a tamburához vonzódott. Az általa szervezett 7 tagú zenekart az Újvidéki Rádió szerződtette. A *Találkoztam boldog cigányokkal is* című filmben is felcsendült muzsikája. A hálás utókor megbecsülését jelzi, hogy Újvidéken **szobra** is áll Balázs Janikának.

Lukácsfalváról a vízparton vezető úton közvetlenül az écskai templom közelében érjük el Écskát.

ÉCSKA (EČKA, ECICA, ETSCHKA)

1490-ben Ecsehidának nevezték, mert kompon közlekedtek („a hídnak az öccsén”).

1899-ig Ecska (Német-Écska) és Ecsehida (Altecsehida) nevű településrészből állott. A török által elpusztított vidéket Mária Terézia gróf Mercy Claudius Florimundusnak adományozta. Ezután kezdték el a betelepítést, elsősorban német és magyar családokkal. A gazdag **Lázár Lukács** tervszerűen kezdte fejleszteni birtokát. Az 1700-as évek végén plébániát, majd egy kis templomot építtetett. 1836-ban hatalmas tűzvész pusztított a faluban, akkor a lángok martaléka lett a templom is. 1864-ben **új templomot** építtetett a földbirtokos. Különös módon a korábbi templom köré építették az újat, amelynek felszenteléséig nem is bontották le a régit. A templom méretei lenyűgözőek: a beltér 20 méter magas és 17 méter széles, a torony 55 méter magas. A Lázár család temetkezési helyét [77] is kialakították az alsó szinten (az utolsó temetés 1954-ben volt).

A **görögkeleti (szerb) templom** 1711-ben épült (rég, barokk ikonostázzal), a település központjában lévő **görögkeleti (román) templom** a XIX. század közepéről való.

Közvetlenül a római katolikus templom közelében van a kiemelkedő építészeti értéket képviselő **kastély**, amelyet

Lázár János építtetett 1817-ben. 1820-ban nyitották meg, ez alkalomból a 9 éves **Liszt Ferenc** is hangversenyezett falai között. Később a kastély hazai és külföldi vadászok kedvelt helye lett. **Lázár Zsigmond** nevéhez fűződik a kastély mai arculatának kialakítása, valamint a közeli **víztorony** [7 8] felépítése is.

Zsigmond a 40 évvel fiatalabb Viktorinával kötött házasságot, 1867-ben született Marianna nevű lányuk. 1870 tavaszán elhunyt Zsigmond, az özvegy újra férjhez ment, Egon Maximilian von Thurn und Taxis herceghez. Viktorina további három gyermeket szült, a legidősebb, Marianna kötött házasságot gróf **Felix de la Fontaine Harnoncourt**-ral. Ő átépíttette a kastélyt, és kialakíttatta a ma is csodálatra méltó parkot tele szobrokkal. Mivel nagy vadász volt, szobrot állíttatott a vadászok védőszentjének, Hubertusnak is. Felix vadászati szenvedélyét Afrikában és Indiában élte ki. Maradt ereje arra is, hogy halála előtt egy évvel megépítse a Lukácsfalvát Écskával összekötő hidat, amit 1894 telén adtak át.

Az I. világháborúban sebesülteket ápoltak a kastélyban, a háború végén a csöcselék kifosztotta a kastélyt.

1922-től a **Lovreković család** bérelte a kastélyt, végül **Josif** beházasodott, és a halgazdaságot irányította. Ekkor alakította ki az új tavakat **Alice, Felix és Joca** néven. Ekkor a **halgazdaság** már 300 holdon folytatott belterjes gazdálkodást **Répássy Miklós** mérnök szakszerű irányításával. Az első évben már 454 tonna halat fogtak ki a tavakból. Előbb sikereket ért el József, később óriási adósságok terhelték a birtokot, nagy vitái voltak a bankokkal, de ettől függetlenül jól alakult a termelés, vagonszámra vitték a halat külföldre is.

A magyar **Woynarovich Elek** (1915–2011) debreceni hidrobiológus professzor dolgozta ki a halak mesterséges szaporításának módszerét, ezt alkalmazták itt is. Főleg ún. kétnyaras pontyot tenyésztettek, azonkívül amurt és busát (amit az itteniek bikának neveztek). A termelés feltétele a jó minőségű víz, sajnos azonban a Bega szennyezett, ez komoly próba elé állítja a gazdaságot. Próbálkoztak már a Duna–Tisza–Duna-

csatornán keresztül érkező öblítéssel a Begán. A múlt század 90-es éveiben már 4200 hektáron gazdálkodtak, ebből Écska maga 2000 hektár volt. Az itteni halastavak mellett az écskai halgazdaság igazgatja a folyami halászatot is Törökbecsétől a Tisza dunai torkolatáig.

Császár-tó (Carska Bara)

A Fehértó halgazdaságtól elkülönítve, hosszan nyúlik el déli irányban a ramsari egyezmény (Egyezmény a nemzetközi jelentőségű vadvizekről, különös tekintettel a vízimadarak élőhelyeire, 1971) és az UNESCO védelme alatt álló **különleges természetvédelmi terület**. 1700 hektár a védett növények, állatok birodalma [79].

500 növényfajra terjed ki a védelem, ebből 11 természeti ritkaság, 5 fajt tartalmaz a szerbiai vörös könyv (a kipusztulóban lévő egyedek listája), míg 3 orchidea nemzetközileg is elismerten védett, és az európai védelmi listákon is szerepel.

Az állatvilágon belül 7 hüllő, 10 kétéltű, a rovarok közül 22 veszélyeztetett szitakötő található a területen. Az emlősök között elsősorban a veszélyeztetett vidra és a vadmacska említendő, valamint 24 halfajról tudnak a megfigyelők. **Csornai Richárd**, a híres madarász itt, a Császár-tavon látott költési időben, párban pásztorgémet (**Hulló István** közlése).

250 madárfajt figyeltek és határoztak meg, a gémekek, a gólyák, a pelikánok, a vöcsök, a hattyúk, a sasok, az egerészölyvek, a karvalyok, a rétihéják és a halászsasok érdemelnek említést.

A terület megközelíthetősége ideális: Belgrádtól mindössze 50 km, Újvidéktől 60 km és a közelben van Nagybecskerek is.

Az ökoturizmus keretében kirándulásokat szerveznek a védett területre gyalogosan és kerékpárral (ez ott kölcsönözhető), valamint akkumulátoros kishajójárat is van naponta 3 alkalommal, de a kifejezetten ingyenceknek madármegfigyelésekre is biztosítanak lehetőséget. Szállás és étkezés a **Hotel Sibilában** biztosítható.

Végül itt kell megemlékeznünk Csornai Richárdról (1905–1984), akinek bár eredeti foglalkozása gyógyszerész volt, mégis madarászként ismerték Európa-szerte. Megfigyelési adatait felhasználták az *Európa madarai* című könyvhöz is.

NAGYERZSÉBETLAK (LÍZIKA, BELO BLATO, ELISENHEIM)

A vizektől körülzárt települések sorában megérkezünk Nagyerzsébetlakra. Écskáról jövet – a forgalmas nagykikindai úton – jobbra térünk az étteremnél. Hamarosan meglátjuk a **Hotel Sibila** épületeit, míg balról az **Öreg-Bega** (Ó-Bega, Rossz Bega, Stari Begej, morotva) és a **Császár-tó** (Carska Bara) együttesét. Visszaútban megállunk itt.

A XVI. századi térképeken Becskerek és Temesvár között – a Begának köszönhetően – egy nagy kiterjedésű, kör alakú tavat rajzoltak: **See Betskerek** elnevezéssel. A XVIII. századtól – rengeteg emberi és anyagi áldozattal – csatornázták, lecsapolták, meghódították ezt az egykori tavat.

Az 1860-as évek elején **hét** települést alapítottak azzal a szándékkal, hogy az itteni lakosok föld ellenében elvégzik a szükséges árvédelmi munkákat; a hét település között volt **Nagyerzsébetlak** is. **Sátor Dániel** irányításával a **Belo Blato** mocsáron keresztül – mintegy 4 kilométer hosszúságú – rőzsével kibélelt „ágyat” létesítettek. 10 év alatt – megbízható adatok szerint – 3 millió ember dolgozott itt nagyon is embertelen körülmények között. A Bega karbantartásának elhanyagolása meg a tartós esőzések következtében még a közelmúltban (2005) is víz alá került a vidék.

A falu 1866-ban települt, Elisenheim, sőt még Torontál-Erzsébetlak néven is nevezték. A falu elnevezéséből is látható, hogy magyarok, szlovákok, szerbek és bolgárok (1945-ig németek is) lakják. Vallásuk szerint római katolikusok, evangélikusok és szerb ortodoxok. A **római katolikus templom** 1896-ban, a közelében látható **evangélikus templom** 1906-ban épült. Környezetvédelmi szempontból és tájképileg is

nagy érték a faluba vezető kb. 2 kilométeres **fasor** [80] (szibériai nyír, *Betula platyphylla* Sukachev).

A lakosok télen „nádaznak” (nádaratás), míg nyáron – ahogyan itt hallottuk – „földesztergályozással” (kubikolás) foglalkoznak, a halászat és a keserves mezőgazdasági művelés mellett. Érdeemes megtekinteni a **tájházat!**

A településen élők összefogását jelzi, hogy megrendezik az **édes napot**, ahol a tökös pite és a mákos kalács játssza a főszerepet. Élénk testvér-települési kapcsolatot ápolnak a magyarországi Vonyarcvashegygel. Ennek a kapcsolatnak „lelke” **Pozsár-Halász Éva** tanítónő.

Nagyzerzsébetlaki híres emberek:

- ▶ **Czirbusz Géza** (1853–1920) piarista földrajztanár, itt tanított, később Budapesten professzor lett,
- ▶ **Sátor Dániel** (1765–1820) vízépítő mérnök, „a Bega Canalis directora”.

PERLASZ (PERLEZ, PERLAS)

A titeli vasúti és közúti hídon való átkelés előtt sorrendben utolsó településünk, Perlasz helyén az 1700-as évek elején **Sige** nevű falu állt. Jelenlegi nevét **gróf Perlasról** (temesvári igazgatósági elnök) kapta, ő telepítette új helyére a falut.

1775 és 1778 között szerb határőr családok költöztek be a Maros-vidékről, a bánáti határőrezred egyik századának székhelye volt itt.

Római katolikus temploma 1770-ben, **görögkeleti temploma** 1808-ban épült.

Az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc alatt Perlasz több ütközet színhelye volt. Kiss Ernő honvéd tábornok 1848. szeptember 2-án nagy túlerővel szemben győzött. A súlyos sebesültek között volt **Szemere Pál** (1804–1848), akit az écskai kastélyban ápoltak. A csata hőse a lengyel származású herceg **Woroniecki Mieczysław** hadnagy volt,

aki lováról leszállva katonái élére állt, és vezette a rohamot. 1849 nyarán – augusztus 5-én, a szőregi csatában már mint ezredes – fogságba esett, majd felakasztották. Budapesten, a Fiumei úti temetőben nyugszik, sírja fölött díszes emlékmű látható.

1849-ben két ízben is sikertelen támadást intéztek a magyarok itt, Perlasz környékén. A szerb felkelők vezére **Stevan Petrović Knićanin** volt, a XIX. század elején Perlaszból kivált új település, **Rezsőháza** – ma **Knićanin** – névadója.

Knićaninban (Rezsőháza, Rudolfsgnad) a II. világháború alatt egy megsemmisítő munkatábor volt, ahol – német források szerint – 7000 (!) felett volt a zömében német áldozatok száma.

TITEL (TITEL)

A 394 méter hosszú és 4,5 méter széles hídról [81] legördülve beérkezünk utunk sorrendben utolsó településére, Titelre.

Bár több kilométert kell még megtenni a Tiszán ahhoz, hogy elérjük a 0. kilométert, de le kell szögezni, hogy a **Tisza Titelnél ömlik a Dunába**. (A Duna 1216. folyamkilométerénél egyesül a két folyam.)

Többen úgy vélekednek, hogy ez a fontos földrajzi pont nem Titel, hanem a Duna túlsó oldalán fekvő **Szalánkemén** (Stari Slankamen). Valóban, légvonalban közelebb van ez a helység, mint Titel, de már egy más tájon, az egykori Szerémségben. Maga a név (Slankamen, Sóvár) Anonymus után helytelenül maradt meg a nevezéktanban. **Salan** bolgár fejedelem itt székelt a hagyomány szerint.

Közelebb járunk az igazsághoz, ha Titus római császár nevéből származtatjuk Titel nevét (római neve **Titulium**). A római korból származó leletek (feliratos kövek, táblák stb.) bizonyítják igazunkat. (Egy szarkofág innen került a temesvári múzeumba.)

A Tisza dunai torkolatával szemben található a rómaiak **Acumincum** nevű települése (Szalánkemén). Ebből eredez-

tethető a **szlankamen** nevű szőlőfajta, ezt a Szeged környéki gazdák **szlankának**, később **magyarkának** nevezték el.

Az első okirat 1138-ból említi Titelt, majd az itteni fontos átkelőhelyet (rév) Thuróczy krónikája **Tüdörévnék** nevezi. Mohács után a titeli vár török kézre került, és kihasználva kedvező földrajzi helyzetét – mai kifejezéssel – közigazgatási központnak tették meg Titelt. 1526 őszén vonult be a török Titelre.

Kemal Pashazade (1468–1536) török történetíró így tájékoztat a vízi várról:

„A Tisza vizének – a Duna ömlésénél – a folyó partján van a gonosz hiteleneknek egy jól megerősített, kőfallal körülvett és szilárd kapukkal ellátott vára.”

Evlija Cselebi (1611–1684 v. 1687) leírja, hogy „a négyszögű kicsiny vár kerülete ezer lépés”.

Bél Mátyás (1684–1749) tudósításában arról értesülhetünk, hogy „a titeli (ti. vár) régi hatalmától és szépségétől megfosztva, csak szomorú látványú rom”.

A Csongrád Megyei Levéltár kiadásában 2008-ban megjelent, *A szegedi szandzsák települései* című műben a titeli **náhijére** vonatkozó adatokat is olvashatunk (az Oszmán Birodalom legkisebb közigazgatási egysége). Figyelemre méltó a ritka adónemek felsorolása: hordó-, vöröshagyma-, fokhagyma-, tűzifa-, szénaadó, míg a tizedek között: lencse-, gyümölcs- és mustadó!

A török alóli 1686-os felszabadulás ellenére még több hónapon át török aga tanyázott Titelben. 1695-ben Titel végleg elesett, a belgrádi pasa felgyújtatta.

A keresztény egyház szerepe is végigkövethető. A titeli káptalant – feltehetően – a XI. század második felében alapították, bár a hivatalos irat ezt csak 1138-ból erősíti meg. A káptalan legfőbb feladata a papképzés volt, ez pénzen nem múlt, mivel gazdag szervezet volt lévén, hogy a titeli rév jövedelme is őket illette.

Több híres egyházi személy élt itt a történelmi időkben, így Janus Pannonius (1434–1472), Bakócz Tamás (1442–1521) vagy a titeli prépost, későbbi zágrábi püspök, Koboli László (1275 v. 1280–1344), aki mellesleg Károly Róbert háziiorvosa volt.

1718 után a vár építőanyagát széthordták, elszállították, bár egy (1878-as) hír szerint: „...a vár romjai még megtekinthetők”.

1788-tól van Titelnak parókiája, római katolikus temploma 1812-ben, görögkeleti temploma 1891-ben épült.

1832 és 1835 között 8 ún. nehézsajkát (vízi járművet) építettek a titeli hajógyárban (számokban ez azt jelentette, hogy a hajó 20 méter hosszú volt 15 pár evezővel és 81 ember szolgált ezeken).

1844-től gőzhajójárat közlekedett a Belgrádhhoz közeli Pancsova és Szeged között, igaz, hogy eleinte csak hetenként egyszer, később azonban háromszor is. A hajó hivatalos menetrendje:

	Lefelé	Fölfelé
Szeged	5.00	15.00
Zenta	7.50	12.10
Óbecse	10.40	8.20
Titel	14.00	3.50

Széchenyi István többször megfordult a Tisza Titel és Szeged közötti szakaszán. Naplója alapján tudjuk, hogy 1833. augusztus 11-én este érkezett Titelre. Mivel létkelte a Duna gőzhajót, gyorsfogatra szállt, és hajnalban már Törökbecsén volt. A *Jelenkor* című korabeli lap így számolt be a nagy eseményről: „E napon vala szerencsés Török-Becse Széchenyi gr. urat, mint kifejlődésünk egyik munkás eszközét keblében örömtisztelettel szemlélni.”

Szeptember első napjaiban Szegeden időzik, viszont kedvét szegte, hogy a szegedi hajósgazdák nem tudtak a gőzhajózással megbarátkozni. A szegedi híres hajóépítők – több százan voltak! – nem szívesen viselték volna el a

vetélytársat. Így nem véletlen, hogy 1845-ig nem is láttak a szegediek gőzhajót a Tiszán.

Széchenyi – visszaútban – Zentán és Óbecsén át Törökbecsére érkezett, majd „Taras és Elemér között Babatónál megtekintette az öregszáncot”. Még aznap délután visszaérkezett Titelre, itt a sajkások parancsnoka, bizonyos Jankovics Ferenc sem étellel, sem itallal nem kínálta meg. Nem véletlen, hogy Széchenyinek megvolt a véleménye: „...a sajkásokból vajon milyen haszna van az országnak mostan? Semmilyen! Meg kell őket reformálni!”

Széchenyi szívügyének tekintette a Tisza szabályozását, ennek alapján még több alkalommal járt a vidéken. Így 1845 őszén és 1846 nyár végén Titelen járva örömmel szemlélte az eperfákat, de ugyanakkor nem tetszett neki az, hogy több akácot ültettek! (Nagy híve volt a selyemhernyó-tenyésztésnek.)

1884-ben Zentáról közvetlen járat indult Szegedre minden hétfőn, kedden, csütörtökön és szombaton reggel 8.30 órakor.

És ma hogyan juthatunk el hajóval Szegedre? Sehogy sem! Nincs vízi közlekedés!

DEÁK FERENC SZAVAI:

Kölcsey beszélé nekem, hogy egyszer az Alföldön utaztában egy folyóhoz ért.

– Miféle víz ez, atyafi? – kérde a kocsistól.

– Hát ez, uram, a Tisza!

– A Tisza? Ó, ez lehetetlen! Hisz’ az messze van innen!

– De, instálom, furcsa egy víz ám ez a Tisza; inkább tesz messze földre kerülőt, minthogy felfelé fusson a hegynek!

Fridrik Tamás földrajztanár 1900-ban megjelent *Bács-Bodrogh vármegye rövid leírása* című könyvében így ír a városról:

„...Titel mezőváros, közel a Tisza torkolatához. Igen régi nevezetes hely. Létezett itt hajdan apátság és vár. Van itt nevezetes hajógyár, állami nép- és polgári iskola, óvoda, járásbíróház, körjegyzőség, gyógyszerár, pénzügyintézet, olvasóegylet [...] két vásár [...] 4350 lakos...”

A település krónikájához tartozik még egy sajnálatos esemény: a **Borból indult „halálmenet”** állomásai között volt Titel is 1944-ben. A bori koncentrációs táborból „hajtották” a munkaszolgálatosokat (köztük Radnóti Miklóst is). Itt egy fatelepen éjszakáztak a szabad ég alatt, zuhogó esőben, viszont több muszos megszökött innen (Csapody Tamás kutatásai alapján). Másnap folytatták útjukat Újvidéken át, nagyon sokan a halálba! A bori Radnóti-kultuszt egy titeli származású költő, Molnár István ápolja.

Látnivalók Titelen és környékén:

- ▶ **Bogojević-tájház,**
- ▶ **Trumić Stojan galériája,**
- ▶ **Tisza-part,** szemben a Bega torkolatával [82],
- ▶ **a titeli löszfennsík [83],**
- ▶ **kilátás a környékre** a temető legmagasabb pontjáról, és nem utolsósorban
- ▶ **a 0. folyamkilométer,** ahová csónakkal vagy kishajóval lehet eljutni (idegenforgalmi ügyintézés: info@titelskibreg.com).

Híres emberek Titelen és környékén:

- ▶ **Depini Péter** (1807–1859) folyami úszómester,
- ▶ **Dušan T. Kanazir** (1921–2009) mozsori (mošorini) születésű molekuláris biológus,
- ▶ **Leiningen-Westerburg Ármin** (1848–1900) Tisza-szabályozó mérnök, a 13 aradi vértanú egyikének (Leiningen-Westerburg Károlynak) a gyermeke,

- ▶ **Mileva Marić Einstein** (1875–1948) matematikus, Einstein első felesége,
- ▶ **Mollinary Antal** (1820–1904) tábornok,
- ▶ **Spatzek János** (1745–1800?) térképész, vízimérnök,
- ▶ **Stojan Trumić** (1912–1983) festőművész.

*

A szegedi székhelyű Geo-Environ Környezetvédő Egyesület másfél évtizedes „Forrásoktól a torkolatig” elnevezésű programja ezzel véget ért.

Utunk során számtalan kulturális értékkel és természeti látnivalóval gazdagodhattunk.

Reméljük, hogy sikerült felkeltenünk olvasóink érdeklődését, és hamarosan megindul a bemutatott útvonalon a kétirányú „kerekezés”.

Javasoljuk, hogy öntevékenyen keljenek útra, amihez – ha időben fordulnak hozzánk – minden szervezési segítséggel készséggel állunk rendelkezésükre.

Akik segítették a szerkesztőt munkájában Magyarországon: Boa Zsolt, Dániel István, Kovács István és Németh Domonkos, Piri Ildikó, Fomin Emma és Praefort László, illetve Szerbiában: Bonifart László, Farkas Béla, Ferenc Attila és Szűcs Budai Engelbert (Óbecse), Juhász Gyula (Magyar-kanizsa), Milutinovics Viktória (Völgyes), Szarvas Claudia (Martonos), Fodor István, Gergely József, Vida János (Zenta), Baranyi István (Mohol), Tóth Livia (Tiszaszentmiklós), Balanyi Sándor, Sztankulov György (Lukácsfalva), Krizsán Edvárd, Lulics Frányó, Szabó József (Titel). Mindnyájuknak köszönet a segítségért!

